

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

HELYISMERETI — IRODALMI — MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT • III. évf. 2012/2 • 10. sz. • Ára: 450 Ft

GALÉRIA

CSETE GYÖRGY

CSETE ILDIKÓ

DULÁNSZKY JENŐ

HOLLER LÁSZLÓ

NAGY ISTVÁN

Holler László: Holtág

Holler László: Kérészek

TARTALOM

Soós Csilla	
Könyvheti gondolatok	3
Csányi Viktor	
Elfedett múlt	4
Benák Katalin	
Látogatóban Holler Lászlónál	6
Holler László	
Mikor fest a festő?	6
Bányai Béla	
48 év a csillagboltos műteremben	8
P.J.-hoz	9
Cserjés Katalin	
Énekelt, és táncolt, mint egy szatír	10
Rákosné Horváth Erzsébet	
Vérrel írt történetek	11
Kárász József	
Útban a szovjet ember felé	13
Blazovich Péter	
Az Emlékpont szerepe a változó világban	14
Benák Katalin	
E-mail interjú Szentirmai Ádámmal	15
Huzián Péter	
Európa kulturális kincseinek felfedezése	
Leonardo da Vinci nyomán	16
Fehér József	
Ez a hazám	18
Kovács Anna	
Szakál László citerakészítő	19
Steiner Béla	
Legyen a zene mindenkié!	20
Béres Dezső	
Honosítási kérelem	21
Villányi László	
A HÓDIKÖT története	22
Juhász Anikó	
A HÓDIKÖT mint a divat egyik meghatározója	24
Kovács István	
Egy vásárhelyi tudós Amerikában	26
Dratsay Zsigmondné	
Nyári mulatságok a régi Vásárhelyen	27
Sonkoly Ágnes	
Samu Katalin emlékezete	28
Fenyvesi Félix Lajos	
A szeretet terei	29

KÖNYVAJÁNLÓ

Hegyiné Csernus Judit	
Kőszegfalvi Ferenc: Szélike királykisasszony	5

GALÉRIA

Holler László:	
Tavaszköszöntő	1
Holtág	2
Tiszai halászkö	2
Csete György - Dulánszky Jenő -	
Csete Ildikó - Nagy István:	
Erdők temploma	31-32

KÖNYVHETI GONDOLATOK...

„A könyv fejlődése mindig tükrözi, naplója volt az emberiség fejlődésének; ami találmányt a korok felvetettek, ami természeti erőt az ember irányítani tanult, a könyv mindegyiket igyekezett a maga céljaira hasznosítani. Ki tudja milyen találmányokkal jön a jövő s milyen lesz a jövő könyve? Csak annyi bizonyos, hogy akkor is az ezerarcú élet, az emberiség haladásának tükröje lesz”.

*Fitz József könyvtörténész, bibliográfus
In: A könyv története. Budapest, 1930.*

... és a világ változik...

Ünnepi Könyvhét: 2012. június 7- június 11., a Könyv ünnepe, a kortárs magyar irodalom ünnepe immár 83. alkalommal. 11 éve külön hangsúlyt kap a gyermekeknek írott könyv ünnepe.

A kiadóknak, melyek egész évben hagyományos, nyomtatott könyveket adnak ki és elektronikus könyveket jelentetnek meg, ebből az alkalmából bemutatják legújabb, legrangosabb kiadványaikat.

A kiadott művek sokszínű halmazát a könyvtáros szervezi gyűjteményé, átgondoltan gyarapított, rendszerezett, visszakereshető, hozzáférhető könyvek tárává.

A könyvtár lényege ez, és a világ változik...

A könyvtárak papíralapú könyveket őriznek, és elektronikus könyvtárat építenek.

Könyvbemutatókat tartanak, és a nyomtatásban kiadott könyveket digitalizálják.

Rendezvényeikkel az olvasás szeretetére buzdítanak, és médiatárat működtetnek.

Író-olvasó találkozót szerveznek, és interneten elérhető adatbázisokból tájékoztatnak.

Képzőművészeti tárlatokat rendeznek, és a honlapjukon virtuális kiállítást hoznak létre.

A könyvtárak irodalmi, művészettörténeti érdeklődésű közösségek találkozásának adnak helyet, és számítógépezői, internethasználati tanfolyamokat szerveznek.

Mese rajzpályázatokat hirdetnek meg, és a gyermekekkel digitális játszótéren játszanak.

Helyi kulturális örökséget őriznek, és a nyomtatásban összegyűjtött helytörténeti emlékezetet digitális enciklopédiában teszik közzé.

Folyóiratokat, kézikönyveket bocsátanak rendelkezésre, és az újságok online eléréséhez vezeték nélküli internetet biztosítanak.

A könyvtár épületébe szolgáltatások felkínálásával hívják be az érdeklődőket, és elősegítik a távhasználatokat.

A könyvtár könyveknek a tára, és számos esetben információs központ az elnevezése.

Az interneten elérhető információkban él a gyors tájékozódás lehetősége, és a könyvekben rejlik az elmélyült tudás, az elképzelhető világ.

A világ változik, és minden év júniusában a Könyvet ünnepeljük...

Soós Csilla könyvtárigazgató

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

Helyismereti - Irodalmi - Művészeti folyóirat

3. évf. 10.sz. 2012/2.

www.vasarhelyilatohatar.hu

Kiadja:

HDK Hód-Biotech Kft. Hód Kiadó

Felelős kiadó:

Fuchsz Máté ügyvezető

Szerkesztőség:

Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége

6800 Hódmezővásárhely,

Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2.

E-mail:

benakk@gmail.com

Telefon:

+ 36 20 280 2529

Főszerkesztő:

Benák Katalin

Helyismereti szerkesztő: Borus Gábor

Irodalmi szerkesztő: Simon Ferenc

Művészeti vezető: Bányai Béla

Képszerkesztő: Gaál Györgyi

Szerkesztők:

Soós Csilla és Fenyvesi Félix Lajos

Nyelvi lektorok:

Petróczi Sándorné és Takátsyné Farkas Irén

Logó: Bartha Gábor

Nyomda:

Szoliter Nyomda, Hódmezővásárhely,

Benkő István nyomdavezető

M.sz. 5-13/2011

Megjelenik:

negyedévente

Kapható:

LIRA KÖNYVESBOLT PETŐFI UTCA

EMLÉKPONT - ANDRÁSSY ÚT

KÁLVIN ANTIKVIÁRIUM ÉS KÖNYVESBOLT

TOURINFORM Iroda

MAGYAROK BOLTJA - Lázár utca

NÉMETH LÁSZLÓ VÁROSI KÖNYVTÁR

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR SZERKESZTŐSÉGE

Megrendelhető:

Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége

E-mail: benakk@gmail.com**Telefon:** + 36 20 280 2529**Átutalással:**

Raiffeisen Bank Rt. 12067008-00149806-00100007

A 2012. évre 1.500,-Ft + 900,-Ft postaköltség.

Előfizethető:

Személyesen a szerkesztőségben vagy a

Németh László Városi Könyvtárban.

©Vásárhelyi Látóhatár. Minden jog fenntartva!

HU ISSN 2061-8182 Ny.t. 163/0239/2/2010

Első közlésű, elektronikus formátumú, nyelvi ellenőrzött kéziratot fogadunk, mely tartalmáért a szerző vállal felelősséget. Kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Adatvédelmi nyilatkozatunk megtekinthető a

www.vasarhelyilatohatar.hu oldalon.

ELFEDETT MÚLT

A GÖRÖGKELETI TEMPLOM MELLETT FÖLTÁRT KRIPTA

A város szívében álló görögkeleti templom épülete a város történelmének, Hódmezővásárhely sokszínűségének büszke hirdetője. A templom mellett több, a belvárosban ma is álló, eklektikus stílusban született, patinás épület az egykor jelentős számú ortodox közösség hagyatékának tekinthető. Ma már a templomot alapító családoknak és a 19. században a város és az egyházközség hétköznapi életében jelentős szerepet vállaló, tehető kereskedőknek sem élnek egyenes ági leszármazottai a városban. A hódmezővásárhelyi görögkeleti egyházat először az aradi püspökség, 1896-tól 1918-ig a Temesvári Görögkeleti Szerb Püspökség, majd 1926-tól a Budai Püspökség pasztorálta. 1932-től mint autokephal görög alapítású görögkeleti egyház közvetlenül Konstantinápoly alá tartozott, jelenleg pedig a Budai Szerb Ortodox Egyházmegyéhez rendelt, így nem is csoda, hogy nem öröklődött az utókorra a templom körüli temetkezések története. Egyedül a templom déli oldalfalába utólag elhelyezett faragott sírkövek árulkodnak a szent földben nyugvó egykori hívekről. Még a város nagy történetírója, Szeremlei Sámuel sem említi öt kötetes művében a Görögkeleti templom körüli temetkezéseket, pedig ő még hallhatott ezekről a szertartásokról, hiszen a kőkeresztek és a 2011-ben végzett kutatások eredményei alapján legkésőbb az 1850-es években még temetkeztek a templom körüli kriptákba. Tették mindezt annak ellenére, hogy Mária Terézia 1775-ös rendelete óta elvben tilos volt a templomokba és templomkertekbe történő temetés. Emellett a görögkeletieknek 1790-ben már elkülönült temetőjük is volt. Ezért is történhetett meg 1947-ben, amikor a templomtól délre található egyik kriptáé beszakadt, már csak az egykori

sírkereztékéből lehetett tudni, hogy egy temetkezési hely került elő. A Független Újság 1947. december 5-én adott hírt a templom körüli parkírozás munkálatai során beszakadt kriptáról. Később, december 10-én pedig arról cikkeztek, hogy a kriptáé boltozatát visszafalazzák és egy későbbi időpontban feltárják, melyre dr. Banner Jánost, a szegedi Archeológiai Intézet vezetőjét kérik fel. Csordás István 1967-ben elkészült kéziratában, Ménesi Demeter főgondnok elbeszélései alapján, az olvasható, hogy a kézirat elkészítését megelőző években a templom és a Petőfi Művelődési Központ közötti területen egy teherautó alatt beszakadt az egyik kriptáé teteje. Csordás István, nyilván Ménesi Demetertől tudta azt, hogy a templom körül több kriptás temetkezés van, és helyesen nem egyes számban, valamint nem templom alatti kriptákról tudósít. Leírja ugyanakkor azt is, hogy a kriptáé feltárás és helyreállítás helyett, mindenféle előzetes dokumentálás nélkül, építési törmelékkel töltötték fel. 2011-ben a templom és a volt Petőfi Sándor Művelődési Központ felújítása és átépítése során három kriptás temetkezési hely került elő. Ezek közül kettő a templomtól délre, egy pedig a templomtól északra helyezkedett el. Lejárattuk a nyugati oldalon volt és egy kivétellel a halottakat fejjel keletnek helyezték a kriptákba. A kripták közül kettő ép, egy pedig beomlott állapotban került elő. A templomtól délre található nyugati kriptának építési törmelékkel feltöltött maradványát tudtuk dokumentálni. Amennyiben mindkét fentebb említett beszámolót hitelesnek tekintjük, úgy arra kell gondolnunk, hogy az 1947-ben beszakadt és visszafalazott kriptáé a 1960-as években újra beszakadt, de ekkor azt már nem állították helyre. Mivel a Petőfi Sándor Művelődési

KÖNYVAJÁNLÓ

Bár még friss a nyomdafesték Kőszegfalvi Ferenc helytörténész által szerkesztett vásárhelyi népmesegyűtemény lapjain, máris sikeres könyvbemutatót tartott a könyv felelős kiadójaként jegyzett Németh László Városi Könyvtár.

A mesegyűtemény címekeént megjelenő „Szélike királykisasszony” nyilván nem ismeretlen az olvasóközönség számára, ahogyan „A kiskakas gyémánt félkrajcárja” sem. De vajon közülünk ki tudta eddig, hogy szűkebb pátriánk történeteit? Ezek Török Károly és Arany László gyűjtéseiként már évtizedekkel ezelőtt megjelentek más mesegyűteményekben is. E kötetben Kiss Lajos, Kálmány Lajos neve is a mesegyűjtők között szerepel.

A mesegyűtemény különlegessége éppen az, hogy a kevésbé közismert, Vásárhelyen egykor összegyűjtött népmesék, mondák, vallásos történetek is helyet kaptak benne. Különleges „történelem” tárul az olvasó elé, amikor pl. a Tisza keletkezéséről kiderül, hogy maga Jézus Krisztus szántotta aranyos ekével a borozdát az útjának, vagy Taksony vezér állította meg honfoglaló eleinket Mártély területén azzal, hogy MÁR TÉL van, itt maradunk! Nem kevésbé érdekes a már-már szociográfiai pontosságú történet a gyermekként elrabolt, majd janicsárként szüleihez találó fiatalberről.

Természetesen hagyományos mesék foglalják el a kötet jelentős részét, az aranyhajú királykisasszony éppen úgy nem hiányozhat belőle, mint az okos vagy a bolond ember tipikus története. Jót mulatunk a halált is kicelező, furfangos öregasszonyon, vagy a medve és a nyúl nem kevésbé ötletes futóversenyén.

A szép kiállítású kötet hangulatos borítója Hézső Ferenc festőművész kezét dicséri. A kötet lapjain illusztrátorként kisgyermekek, a Szent István Általános Iskola, a Mária Valéria Keresztény Óvoda, valamint az Égből pottyant Evangélikus Óvoda kis művészeinek igazi gyermekrajzai láthatóak.

Hegyiné Csernus Judit

**Szélike királykisasszony.
Hódmezővásárhelyi népmesék és mondák.
Szerk.: Kőszegfalvi Ferenc. Kiad. Németh
László Városi Könyvtár, Hódmezővásárhely,
2012. „Norma” Nyomdász Kft.**

központ 1950-re készült el és az elbeszélésben szereplő teherautó is oda érkezett, elképzelhetetlen, hogy mindkét forrás ugyanarra az esetre vonatkozzon. Ezt támasztja alá az is, hogy a kripták feltárása során egyik esetben sem figyeltünk meg utólagos javítást, és az is nagy biztonsággal kijelenthető, hogy nem volt több temetkezési hely a templom környezetében. 2011-ben a felújítás előrehaladtával vált egyre sürgetőbbé a temetkezési helyek megismerése. Pontos információk hiányában ugyanis a térrendezést és a további közművesítést nem lehetett folytatni, ezért először a kripták méreteinek és kiterjedésének meghatározásához, valamint statikai felméréséhez részben fel kellett azokat tární. Ez azt jelentette, hogy kívülről az oldalfalak mentén körbeásták a két, még meglévő kriptát. Ezt követően született döntés a kripták megőrzéséről, valamint az északi oldalon időközben megsérült temetkezési hely helyreállításáról. Ezúttal azonban a munkálatok mindvégig régész és más szakemberek (pl. antropológus) jelenlétében zajlottak. Megfigyeléseink során elsődleges feladatunk a kriptákba eltemetett személyek számának, korának és nemének meghatározása volt. Emellett törekedtünk a temetkezési rítus egyes elemeinek felismerésére és dokumentálására is. A felújítási és helyreállítási munkálatok csak két kriptát érintettek, azonban a pontosabb kép megismeréséhez szükség volt a harmadik, korábban beomlott kripta dokumentálására is, melyet a másik két kripta helyreállításával párhuzamosan végeztünk el. Vizsgálataink során sikerült megállapítani az egyes kriptákba eltemetett személyek hozzátvetőleges számát, nemét, és korát, valamint a temetkezési rítus elemeinek rekonstruálására is lehetőségünk nyílt. A három kriptában összesen 31 ember maradványait azonosítottuk. A 3. számú kripta egy része beomlott, így itt nem volt lehetőség a teljes felmérés elvégzésére.

A temetkezések kora a 1800 és 1859 közé tehető. A kor és nemek szerinti eloszlásból az látható, hogy családi kriptákról lehet szó. Erre utal az osztatlan belső tér is. Minden esetben a ledöngölt agyagpadlóra helyezett téglasorra tették a fenyőfa deszkákból készített, több esetben díszes, lencseszerűen domború szegekkel kivert, vagy festett koporsókat, melyek nemcsak egymás mellé, hanem egymásra is kerültek. Szerves anyagok a rossz klíma miatt minimális mennyiségben maradtak meg, ezek főleg a fenyődeszka-koporsók maradványai, illetve csipke foszlányok voltak. Ebben az esetben nem találtunk a jászberényi, hasonló korú katolikus kriptában megfigyelt teljes öltözetet, vagy ép, festett koporsófeliratot. A kripták belső mérete kb. 3 x 4 méter volt. Méretét tekintve a 2. számú kripta volt a legkisebb, mégis ide temették el a legtöbb embert. A lejárati előtti részt szabadon hagyták, ugyanakkor a délnyugati sarokban 5 ember maradványai kerültek elő nem anatómiai rendben, vagyis a koporsók elkorhadása után ide húzhatták

be a maradványokat és folytatták a kriptába történő temetkezést, egészen addig ameddig újra meg nem telt, ugyanis itt horizontálisan egy, vertikálisan 2 sorban összesen 10 temetkezést figyeltünk meg, ami nagyjából megfelel a kripta kapacitásának. Az egyik temetkezést egy 1851-es 2 krajcáros érme keltezte. Valamennyi kripta felmérését követően megállapítható, hogy az egyes kriptákba eltemetettek egyénenként nem azonosíthatók, ugyanakkor az egyes kriptákban nyugvó családok neve a különböző források alapján nagy bizonyossággal megadható lesz. A kriptába történő temetkezés a 20. század elején szűnt meg. Az Arany temetőben négy kripta van még ma is, melyek közül a legfiatalabb az 1870-ben a kápolna alatt épített Szilárdy-Lotta család kriptája. Ezt a költséges, ugyanakkor kétségtelenül helytakarékos temetkezési módot csak a tehetősebb családok engedhették meg maguknak. A „tiltott” templom körüli temetkezés kiváltsága pedig csak az egyház egykori előljárói és családjaik számára lehetett elérhető. A templomhajó déli falába helyezett néhány kő sírkereszt tanúsága alapján a Konstantinovics, Móiszsics és Teodosz családok egyes tagjait biztosan a templom körüli kriptákba temethették, ugyanakkor szembeutó, hogy nincs minden név feltüntetve a sírköveken. A még meglévő halotti anyakönyvekben, eddig két esetben sikerült a temetkezés helyére vonatkozó adatot találni: Daniel Mojsics és Konstantinovics Pál neve mellett a következő bejegyzés szerepel: „a szentély jobb oldalán lévő kriptába temetve”. A nekik emléket állító sírkövek, ma is a templom oldalában láthatók. A sírkő állítás szokása nemcsak az aknasíros temetkezésnél, hanem a földalatti kriptás temetkezések esetében is általános volt, mivel itt nem volt föld feletti épített rész, ahova emléktáblát lehetett volna helyezni. Ezért található a legtöbb hasonló korú, még ma is álló görögkeleti templom mellett több-kevesebb sírkő másodlagos helyzetben. A hódmezővásárhelyi Görögkeleti templom mellett eredetileg több sírkő is lehetett.

A múzeumnak, különös tekintettel az előírások, szakszerű és biztonságos – a kegyeleti szempontokat is figyelembe vevő munka feltételeinek megteremtésén túl a régészet és a néprajz határán álló időszak temetkezési szokásaira vonatkozó értékes adatok és megfigyelések rögzítésére is sikerült lehetőséget teremteni. A sírok exhumálására nem került sor, minden emberi maradvány és tárgy az eredeti helyén került megőrzésre. Munkánkat mindvégig segítették a beruházást irányító önkormányzat és a kivitelezést végző cégek, akik nélkül most sem sikerült volna Hódmezővásárhely múltjának egy feledésbe merült mozaikját feltárni. Ezzel, egy több mint fél évszázados „adósságot” sikerült kiegyenlíteni. Maradtak még nyitott kérdések, ezekre a további kutatásoknak kell majd választ adniuk.

*Csányi Viktor
Fotó: a szerző felvétele*

HOLLER LÁSZLÓ
festőművész

Budapesten született 1938-ban.

A Soproni Tanítóképzőben szerzett oklevelet 1957-ben, majd 1970-72-ben a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola hallgatója volt.

A rajzolás és festés alapjait Tolcsvai Nagy Géza szabadiskolájában tanulta Sopronban.

1960-ban költözött Hódmezővásárhelyre, azóta itt él.

40 évig tanított a vásárhelyi iskolákban.

35 éve a Mártélyi Képzőművészeti Szabadiskola egyik szakmai vezetője.

1962-ben állított ki először a Tornyai János Múzeumban. Azóta szerepel rendszeresen a Dél-Alföldi Tárlatokon, Tavaszi Tárlatokon és a Vásárhelyi Őszi Tárlatokon.

Részt vett a vásárhelyi művészek bemutatkozásain és egyéb közös kiállításokon itthon és külföldön.

Alkotásai magán- és közgyűjteményekben egyaránt megtalálhatók.

Köztéri munkái (kerámiaképek), pannói az országban több helyen láthatók.

Pedagógiai és művészeti tevékenységét többször elismerték.

1977. Ifjúsági Nívódíj

1985. Szocialista Kultúráért kitüntetés

1995. Hódmezővásárhely Községéért kiüntetés

1999. Karácsony Sándor-díj

2000. Vásárhelyi Őszi Tárlat

Hódcsillag Szövetkezet munkajutalma

2001. Vásárhelyi Őszi Tárlat

SzTE Mezőgazdasági Főiskolai Kar munkajutalma.

2012. Pro Urbe-díj Hódmezővásárhely

Honlapja:

www.holler.hu

LÁTOGATÓBAN HOLLER LÁSZLÓNÁL

A hangulatos, rendezett műteremből meghitt kilátás nyílik a pihenőkertre, mely a jó gazda gondosságával alakított ki, ahol harmónia és békeség fogadja a látogatót. E felemelő miliőben — Holler László festőművész, pedagógus és elkötelezett teremésszerető alkotóval és feleségével Holler Lászlóné pedagógussal — csak az idő töredékét képes érzékelní az ember, amíg körvonalazódik a művészi hitvallás...

Mikor fest a festő?

Mindig. Ecset nélkül is. Bármit csinál. Még „akkor” is. Keresi a szépet és jót. Kíváncsija és megőrski a számára fontosat. Késkül a „nagy mű” megalkotására.

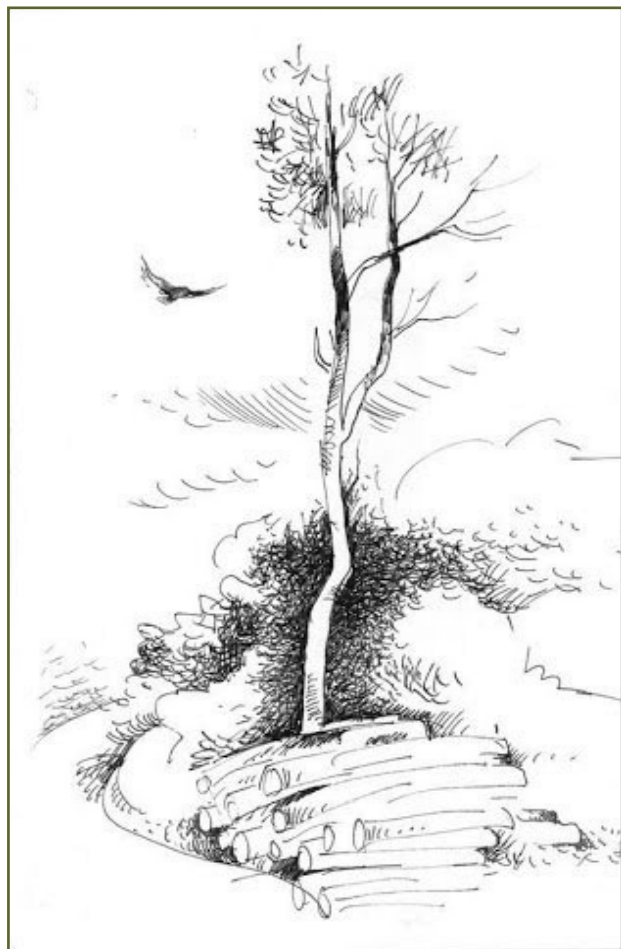
En, ha csak lehetem, a kóna reggeleket kedveinc fáim, bokraim között töltöm. Ez a hely, egy élő kompozíció. Állandóan változik. Soha nem késkül el. Amikor rendezem, gondaxom, gyönyörködhetek a duzzadó nágyekben, a gyenge kibomló levelekben, virágokban, a termések kialakulásában, érésében, az őse taska, kusa síneiben. A huja vegetáció síne, illata, a víz csabagása, felüdüit testet, lelket. A hely hangulata élénkít, munkára ösztönöz. Kestünk annak a nagy természetnek egy pici utánzata, ahol a legfőbb kestené maga a Teremtő.

A legszinesebb világ az álomvilág. Ott után minden megtörténhet, akár a mesékben. Van egy kisgyerek-korom óta visszatérő álmom. Taska színes lepkéket kergetek, meg fényes bogarakat. Soha nem érem utal őket.

Mikor felébredek, a reménytelen hájska folytatódik. Nem talállok választ a létetés fontos kérdéseire. It nagy mű elkészülése is egyre késik. De scaporadnak a terveim. Csak ki ne fussak az időből!

És vajon meddig fest a festő? Amig végre le nem csukja a szemét? Vagy utána is? Ott is? Ki tudja? Élőbb-utóbb kiderül.

Jéruelárló

A betekintést szeretnénk nyerni Holler László festőművész életébe, a személyes ismeretségen túl mindenképpen ajánlom a *Rajzok és írások* és a *Színnel és vonallal* című műveinek beható tanulmányozását. Azon ritka élménynek lehetünk részesei, amikor egy festőművész saját kézírásával jegyzi le gondolatait. Az írás rajz lesz, míg a rajz írás, mely az alkotói üzenetet közvetíti. Az írásképp maga is harmóniát sugall, s az általa jegyzett gondolat hol ironikus, hol komoly; a szerző szándéka szerint. Példaként olvashatjuk Holler László: *Mikor fest a festő?* vallomását. Kinyílik előttünk egy művész, s rámutat a művészet és természet kapcsolatára, az elillanó pillanatra. E különös összefonódást dr. Dömötör Mihály művészettörténészt is megihlette:

„Korunk talán legnagyobb, de mindenképpen egyre növekvő és egyre fenyegetőbb gondja az emberi környezet veszélyeztetettsége. Vannak képzőművészek, akik a már tönkretett természeti világot, emberi környezetet a maga nyers valóságában jelenítik meg. Pusztuló erdők, szeméthyegyek, szennyezett vizek, kipufogó gáztól átláthatatlan levegő láthatók műveiken. [...]”

A súlyos gond másik művészi megközelítése annak megmutatása, hogy mit veszíthetünk, ha tovább pusztítjuk környezetünket. Holler László az utóbbi megoldást választotta. Járja, szereti a természetet és élményt nyújt számára fű, fa, virág. Műveiben élvezhetjük az erdő csendjét, a víz nyugalmat, a lenge nádat, a napraforgó monumentális formáját. Derengő fénye lággyá, sejtelmessé, olykor romantikus atmoszférájúvá oldják, költik át a növények, tárgyak formáit. Hangulatos erdőben emléket idézően, nyugalmat találva szívesen bolyonganánk. Árnyalat gazdag zöldjeivel jól együtt élnek a virágok pasztellszín foltjai.

Korunk aggodalommal, félelemmel teljes világában Holler László festői világa nyugalmas, békés szigetet jelent.”

S hogy e békés szigetet bejárhassák, szíves figyelmükbe ajánlom Holler László festményeit, kerámia képeit, grafikáit s végül, de nem utolsósorban az írásait, gondolatait.

Benák Katalin

A GRAFIKÁK HOLLER LÁSZLÓ ALKOTÁSAI.

48 ÉV A CSILLAGBOLTOS MŰTEREMBEN

A minap, csak úgy kedvemre, ahogy szoktam, bekapcsoltam a tv-t. Egyszer csak, mint ha egy ismerős nézett volna rám, de már nem volt hosszú haja, s nem lógott a vállán a fényképezőgép, verdesve a kopott farmernadrágját.

Igen, tényleg Ő az, pedig vagy 25 éve nem láttam.

A mártélyi táborban töltöttük együtt az augusztus elejét több éven keresztül.

Egyszerű felismerés. Ez így talán hétköznapi dolognak tűnhet, de elgondolkodtatott, amit mondott, főképp egy rövid kifejezése: „A csillagboltos műterem”. Nem bonyolult szóösszetétel, de azonnal visszakanyarított a múltba. Emlékeztetett a tájra, az emberekre, és emlékeztetett a tanulmányrajzokra, a krokikra, az élménytelni közös festésekre, a tanácsokra, megannyi előadásra és koncertre.

Egyszóval Mártélyra. Ez a kifejezés a világnak csak erre a tájára illik igazán. Hány ember van még így? Hány embernek lehetnek még ilyen emlékképei, akiknek kitoröhlhetetlenül ott van a meghatározó élményei közt Mártély. A sors szétterített minket az országban, a világban, de a mártélyi élmény erős és összetart. Ezért mi szerencsések voltunk akkor is, és szerencsések vagyunk ma is. Vannak emlékeink, az ifjúságunk nekünk „értelmesen” telt. A szüleink fontosnak tartották, hogy elgondolkozzunk a világ dolgain, fontos volt, hogy megismerjünk másokat. Fontos volt, hogy kipróbáljuk magunkat; alkossunk. Persze triplán is szerencsénk volt. Ahova irányítottak, azzal is szerencsénk volt, és az úton sem pártolt el tőlünk a szerencse. Úgy kaptuk ajándékba a fejlődésünket; jó irányba terelgető tájékozott, művelt embereket, hogy közben nem is tudtuk, milyen szigorú szabályokkal rendelkező világra látunk rá. És az is ajándék volt, hogy megtapasztalhattuk, milyen izzadságos munka vár ránk, és a legjobb ajándék pedig, hogy mindezt vállaltuk: szívesen festünk, szobrászkodunk egy életen át, hiszen szeretjük, amit csinálunk, és fontosnak tartjuk munkánkat, belső igényességünk így nőtt évről évre.

Megtudtuk az összes útszéli nyom latin nevét, megismertük az özek félénk szokásait, a madarak cikázó röptét, vagy épp nyugodt vonulását. Láttuk testközlelől az emberek kalendáriumszerűen megtervezett tevékenységét a földeken; a friss hajnalban vagy épp a lenyugvó napnál, miközben jóízűen köszönnek egymásnak, vagy ahogy kerekednek hazafelé kemény munkájuk végeztével.

Szerettünk fiatalnak lenni, hisz átéljük a teremtés csodáját. Minket is gyúrtak, és mi is formáztuk az anyagot. Éreztük, hogy jó kezekben vagyunk, éreztük fontosságunkat. Törődtek velünk. Türelmesek voltak a kezdetleges rajzainkkal, bátorságot kaptunk a színek világában, s a természet és a mesterséges formák között is kezdtük otthonosan érezni magunkat.

Egyáltalán: minden szempontból hazaértünk, amikor megállt a vonat Vásárhely-Népkert és Mindszent között. Ez Mártély!

Hirtelen otthon lettünk.

Az odafigyelés, a segítőkészség, a jóindulat, a mesterségbeli tudás: mind természetes volt a kis mikrovilágunkban.

A világ akármilyen zord volt, akármilyen kilátástalanság is vett körül bennünket, nekünk mutattak egy új világot, amiben jó elmerülni, ahol perspektívák nyílhatnak bárki számára.

Ez a művészet világa.

A nagy négyes-fogatnak köszönhető mindez.

Fodor József, Hézsó Ferenc, Lelkes István és Holler László: festőművészek, korrigáló tanárok, akik ránk áldozták az idejüket.

Volt tőlük mit tanulni!

Ők négyen egy reneszánsz óriást adtak ki.

Fodor József az ecset és a fehér asztal művésze volt, régmúlt idők krónikása.

Hézsó Ferencről várták az ideológiai stabilitást, a változó világ jeleinek képi feldolgozását, de a kulimunka is sokszor ráhárult a gyorsrajzok világában.

Lelkes István világlátása, természetfotói, előadásai fejlethetetlennek bizonyultak.

Holler László pedig fáradhatatlan kirándulóként, a természettel egybeolvadóként, és a hajnali festőként él az emlékekben, fanyar humorával együtt, miközben biztos tudását adta át a természet vállalható, vagy helytelen kezeléséről.

Mindezt legalább 35 éven keresztül tették alázattal, türelemmel. Még azt is külön erénynek gondolom, hogy vissza tudtak vonulni.

Emlékszem: együtt hallgatták velünk a meghívott előadókat, együtt tapsoltak a közönséggel a dixiland koncertek alatt, és a jóleső munka végeztével együtt mentünk át „felelősségteljesen elhárítani a vendéglátóegységek csődjét” a kricsmibe.

Ezeket az embereket ez a föld teremtette, s a messziről jött hallgatók is megéreztek, hogy itt valami világszenzációt kapnak, a szokásos tanár-diák viszony barátságga alakult át. Ez a legszebb bizonyíték arra, hogy mibennünk, hallgatókban is van valami pozitív csíra, ami öntözéssel kihajt, vagy van egy olyan águnk, amit értő kézzel lehet egy picit visszametszeni, majd nemesíteni a bő termés reményében.

Ha ilyen hasonlatok jutnak az ember eszébe, az nem véletlen.

Mártély ugyanis egy áldott helye a földke-rekségnek, ahol a nemesítés szándéka kötelező. (Nem beszélve arról, milyen közel van Vásárhely.)

Az idelátogatót a töltésre való fáradtságos felkapaszkodás után egy nyugalmat árasztó vízfelület és különleges mikroklíma fogadja ma is. Nem csoda hát, hogy ez a holtág a fiataloké és a művészeteké lett, és az sem csoda, hogy az egykori Ifjúsági Tábor már 48 éve működik itt szünet nélkül. Az is természetes következmény, hogy Baráti Körré és Képzőművészeti Szabadiskolává terebélyesedett az egykor csak az ifjaknak szánt okítás. Köszönet jár ezért a város mindenkori vezetőinek, a tanároknak, az előadóknak és minden segítőkész vásárhelyi embernek, akik az igazság, a jószág és a szépség felé való törekvésben segítettek bennünket.

Néha előfordul, hogy a hála, a köszönet formát ölt, sőt hivatalossá válik. Holler tanár úr nagy örömünkre Pro Urbe kitüntetést kapott ez évben. Mindig jó helyre kerül ez a díj, de most ez különösen szívünkhöz közeli választás a Mester.

A vásárhelyi gyerekek a mártélyi táborlakók különleges egyéniségű, nagy tudású embert ismerhettek meg rajzórakon, illetve a csónakban festve a tájat Holler László szemé-lyében.

Lacikám!

Örülünk, hogy ifjúkorodban Téged is megígézt ez a táj, barátságosnak tartottad az embereket és letelepedtél. Tudjuk: a barátaid, a festészet, a vadászat most is el- elhív ennél dombosabb, zöldebb tájakra, de köszönjük, hogy ide mindig visszatérsz.

Köszönjük, hogy megosztod velünk titkaidat a képeiden, a történeteiden és a vicceiden keresztül. Így terelgetve bennünket a bölcsesség általunk még járatlan útjaira. Mi többek lettünk általad. Ez biztos, pedig néha, csak úgy voltál ott, hogy csak üldögéltél, nézelődtél, no meg néha csak úgy egy-egy foltot átfestettél a képeinken. Ezekre a gesztusokra ma is nagy szükségünk lenne. Nagyon magasra tetted, tettétek a mércét a többi korrigáló tanárral együtt. Ez a mérce nem kevesebb, mint az emberség.

Ha nekünk most jó, az azért van, mert ilyen embereket ismerhettünk meg.

Örülünk a kitüntetésednek, de beláthatod, hogy ez a díj a miénk is, mert ne feledd, hogy értő közönséged vagyunk.

Mi is büszkélkedhetünk egy díjjal, 2011-ben a Csongrád Megyei Önkormányzat Alkotói Díját kapta a Szabadiskola. Nekünk ez nagy megtiszteltetés, és picit bizonyíték arra, hogy méltóképpen őrizzük a lángot. Elanyagiasodott világunkban most is próbáljuk felkínálni azt a bizonyos másik utat: a lelki gazdagságot.

Az is fontos.

Az alkotás is fontos.

A mű is fontos és a műélvezet is nagyon fontos.

Ha a mérleg serpenyőjére tesszük a profi művészetet illetve a művészetkedvelők táborát, akkor a Szabadiskola lényegesen többet ért el a művészet megkedveltetésében, és a művészetértő közönség nevelésében, pedig sok hívatásos művész is büszkén vállalja a mártélyi múltat!

A művészet szeretetétől jobb lesz a világ.

Ez pedig megfizethetetlen.

Mi köszönjük Mártélynak, hogy velünk már biztosan történt csoda.

www.festoiskola.mlap.hu

A festmények Holler László alkotásai.

Bányai Béla

P.J.-hoz

Úgy vélem,
máris túlfizettek.

Az életükkel fizettek túl
- uraim

És ez a legtöbb,
amit az életről mondhatok,
és a legszebb is
amit mondani tudok

Magunkat megtagadva
mit is tehetnénk-

Egy újabb érintésre várunk

Egyre várunk.

- ... ÉNEKELT, ÉS TÁNCOLT, MINT EGY SZATÍR... -

(nem szűnő párbeszédben)

A Szegedi Egyetem Modern Magyar Tanszékén működő Hajnóczy Péter Hagyatékgondozó Műhely és a közelmúltban lezajlott országos konferencia bemutatása.

2011 késő-októberi napjaiban, az Őszi Hetek rendezvénysorozatának idején – ismét a Grand Cafében mint becsült helyszínünkön – a Szegedi Egyetem Modern Magyar Irodalom Tanszékén működő Hajnóczy Péter Hagyatékgondozó Műhely országos konferencia igényével, vágyával és megvalósításával lépett fel, két napon át előadásról előadásra, vetítés-sel, kiállítással, filmmel, felolvasásokkal.

A Műhely mint vállalkozás egy 2002-es Hajnóczy-szemináriumából nőtt ki. A szeminárium vezetője magam voltam (1987 óta oktatója a Szegedi Egyetemnek), ki is egy nagyobb Hajnóczy (PhD)-tanulmány létrehozásán dolgoztam éveken át. E disszertáció egy „Hajnóczy-kalauz” első nagyfejezeteit tartalmazza (Applikációk a Hajnóczy-korpusz szövetén. Expansió és kilépés. A hagyományos szövegformálás elhagyásának módozatai Hajnóczy Péter életművében). Azóta könyv alakban is megjelent: „a lebegő orgonagyökér” Egy Hajnóczy-prózakalauz első fejezetei (Yespress, Tótkomlós, 2009), lábjegyzet-apparátusával a Műhely hypertextuális munkálkodásának további alapját képezve.

Az első Hajnóczy-szemináriumot újabbak követték, majd az elhatározás, hogy időközben megszületett tanulmányiakkal a szerzők nyilvánosan is mutatkozzanak meg. Első fórumként a székesfehérvári Árgus vállalta 2004 november-decemberében a csoportot egy Hajnóczy-blokk erejéig. E bemutatkozást követte 2006-ban az első tanulmánykötet a szegedi Lectum kiadásában: Hová lettem, A párbeszéd helyzetébe kerülni, Hajnóczy-tanulmányok. 2008 áprilisában látott napvilágot a műhely második kötete Da capo al fine. Folytatódó párbeszédben. Hajnóczy-tanulmányok-II. címmel, ugyancsak a Lectumnál.

A mostani konferencia hármassal, mégis egy súlyú, egymásba kapcsolódó célnak kívánt megfelelni.

Három esztendővel ezelőtt, 2008-ban a Hajnóczy-műhely először rendezett országos konferenciát, vendégeket hívta és várta, kutatási eredményeit megmutatandó, barátainak és az érdeklődőknek. Egy párbeszéd kezdeményezése történt meg ekkor (Tudom. De:

tudom-e? A párbeszéd kiterjesztése. Az újraolvasás lehetőségei. Hajnóczy-tanulmányok III. Lectum), mely azóta folytatódik köteteink, publikációink, országos megmutatkozásaink, féléről félére hirdetett hypertextuális szöveg-elemző szemináriumaink, minden év decemberi kari tematikus kiskonferenciáink által.

Nem utolsó sorban pedig hagyaték-feldolgozó munkánk révén, mert időközben, 2010 januárjától, Reményi József Tamás szíves döntése nekünk szánta a harminc éve „sportszatyorban” szunnyadó kilenc doboznyai Hajnóczy-szöveg gondozását.

A párbeszéd most újabb, fontos állomáshoz érkezett.

2011-es konferenciánk és nyílt napjaink első oka és célja az emlékidézés volt: Hajnóczy Péter harminc esztendeje halott, s nekem, ki ez ügygel immár több mint tíz esztendeje elköteleztem magam, az ő halálát sokan sokféleképpen mesélték már el: radikális különbségekkel és árnyalatnyi eltérésekkel. Holott csak egyféleképpen történhetett, s nem reánk tartozik.

Konferenciánk egyik díszvendége lett volna Dobai Péter, Hajnóczy Péter közeli barátja, aki személyes beszélgetések, telefonok, levelek útján segítette hagyatékfeltáró filológiai munkámat. Külföldi útja megakadályozta ittlétében, most azonban, Hajnóczy halálára emlékezve, egy általa élembe idézett történetet kell elmondanom:

... Hajnóczy szemérmes, nem szívesen vetkezik fürdőruhára még barátok előtt sem. Hiába van nyár, kellemetlen, rossz az idő, viharos szél fúj, de ő mindenáron úszni akar. Orkánkabátot vesz magára az átöltözéshez, és a hatalmas testet burkoló barna nylonkabátot akkor is magán hagyja, amikor a balatonmáriai mólóról fejjel a vízbe ugrik. Óriási karcsapásokkal szeli a vizet egyenesen neki a nyílt távolnak, de a vihar belekap az orkámba, felduzzasztja a begombolt kabátot, az úszás féltelmes birkózással válik az elemekkel. Menteni kellene, utána ugrani, úszni – emlékszik vissza a történet elbeszélője, de a távolodó alak, mint hatalmas, páncélos hátú karkai bogár, immár utolérhetetlen... Végül mégis visszafordul, kiúszik.

Dobai Péter azt mondta, ekkor, e szorongató „film” láttán értette meg, hogy Hajnóczy halott; hamarosan meg kell halnia.

Az emlékidézés konferenciánk kiemelt pillanatában, Szörényi László szavai által valószínűleg meg méltóképpen. Professzor Úr emlékezése által, akinek hajdani, Hajnóczy Péternek címzett képeslapja, a hagyaték dobozaiba illetékes vagy illetéktelen kezekkel nyúlva, elsőként akadt a kezembe. Firenzéből adták fel 1980 karácsonyán; a lapon Ghirlandaio festménye, a Pásztorok imádása. A megszólítás: „Kedves

Bátyuska!”... Szörényi Tanár úr e képeslap feltalálására többek közt egy pompás emlékek felett, mely végül kötetünknek is címet adott: Hajnóczy éneke és szatírtánc egy baráti együttlét alkalmával.

Akkor leültetett és megint elkezdett beszélni Dylan Thomasról, aztán pedig egy lyukasra játszott lemezt tett fel, ez egy wales-i szabadsághimnusz volt, és elkezdett hozzá énekelni és táncolni, mint egy szatír. Nagyszerű volt.

E kép méltó párja a Dobai Péter egyik leveléből kivett mondat lehetne: „(Péter) általában zord kedélyét sokszor frenetikus, mély lét-humor váltotta fel”.

Hajnóczy Péter életére és halálára emlékeztünk ez októberi napokon, de máig élő, eleven szövegeinek felidézésével, mert konferenciánk másik, az elsőnek alá- s mellérendelt célja a Hajnóczy-szövegelemzések továbbmélyítése, árnyalása volt, s tematikusan most a kései, különös világú szkázokat jelöltük ki értelmezői próbatételként: ezeket a zárt, enigmászerű, az életműben mindezidáig felfejtlenül, zárványként álló darabokat, hogy végül, harmadik, de nem legkisebb célként pénteki nyílt napunkon az egy esztendő alatt elvégzett hagyatékfeltáró munkáról, eddigi szövegközléseinkről számoltunk be közönségünknek.

Konferencia-programunkhoz tartozott még a csütörtök esti ígéretes körbeszélgetés négy meghívott vendégünkkel (kötetünk e szó-csere nyomaiból is közöl), lezárni pedig a két napot, immár szokásunkká vált módon Mátis Lilla In memoriam Hajnóczy Péter című filmetűdjével zártuk, mely lírai képsor az idők során szóbeli megnyilatkozásaink védjegyévé vált.

Műhelyünk megközelítőleg harminc tagot számlál közeli s tágabb körökben a térben s az időben. A kezdeti korszak fiatal munkatársai felnöttek, elhagyták egyetemünket, de az ország, sőt! Európa több pontjáról figyelnek minket, s dolgoznak az új belépőkkel – így műhelyünk korántsem vált virtuális csoporttá, ellenben élő, eleven, egymással baráti kapcsolatokat szövő organizmus lett. Hála a netnek, a telefonnak. Hála Hajnóczynak, s nekünk, akik építjük, akik továbbfonjuk e hálót (nemcsak az intertextusok, de a filológia, a szoros olvasás, az intermedialitás hálóját is).

A műhely tagjai sokféle nemcsak személyiségüket, gondolkodói attitűdjüket, de gyakran életkorukból adódó előképzettségüket, szövegvizsgáló képességeiket, írásbeliségük állapotát illetően is, de összeköt bennünket a választott témánk iránti elkötelezettség, a vállalt feladat s a nem múltó érdeklődés, kíváncsiság, mely a Hajnóczy-szövegek újraolvasásához, majd a hagyatékgondozáshoz vezetett minket.

VÉRREL ÍRT TÖRTÉNETEK

Hajnóczy Péter: A parancs és más írások

Takács János vásárhelyi evangélikus lelkésznek ajánlom

Sok a még tanulmányokkal kellőképpen körül nem vett és végig nem elemzett Hajnóczy-szöveg a többször kiadottak közt is (hogy csak a magam által rég dédelgetett Kék ólomkatonát említsem, benne Andersen mesekezevel); a hagyatéék pedig megjósolhatatlan sokféleséget tartalmaz még a kutató számára. Néhány példa a körvonalazódni látszó témák, szövegek és problémák közül: egy Martinovics-regény tervezete (kivégzés előtti tudatmonológ); a Kossuth-tervek; a Farinha füzetei és A gondnok; a mulatságosan túlzó című 32 oldalas gépirat (Az eperszínű spirálban szálló omega hattyúk vastüdejének páncélkútja), benne megrendítő szövegepizódokkal; a Kabul folyó kézzel újra s újra leírt verse; az újraírandó Hajnóczy-biográfia a feltalált dokumentumokkal; Hajnóczy-szövegek (német, francia stb.) fordításának nyomai; az Akutagawa-hypotext s Hajnóczy többi, még feltáratlan, feldolgozatlan olvasmánya, köztük az amerikai Dél nagy írói: Faulkner, Capote, Flannery O'Connor...

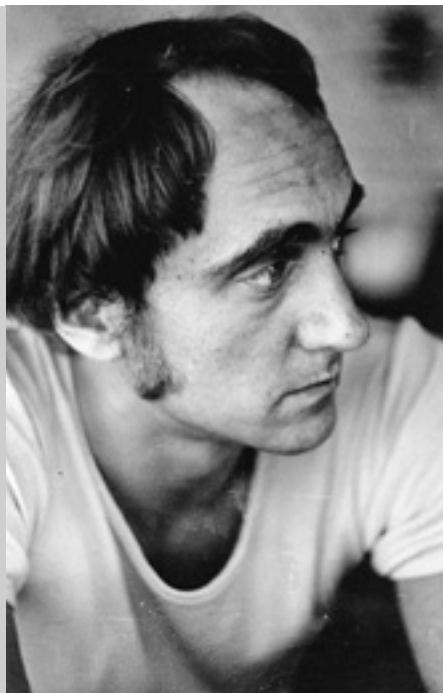
A Hajnóczy-műhelynek nem egy hőmezővásárhelyi tagja is van, sorolom: Gémes Noémi PhD, Bagi Anita, Master képzéses hallgató, közvetlen munka- és szerkesztőtársam, Szilágyi Éva volt BA magyaros hallgató; Pótáriné dr. Hojcsi Zsuzsa tanárnő kiváló intertextuális mikroelemzéssel (Sylvia Plath) képviselteti magát az egyik publikációra előkészített hagyatéki szöveg-nél, Vakulya Bernadett tanárnő a nehezen olvasható Hajnóczy-szövegek (pl. Farinha) jeles átírója és digitalizálója. A Műhely grafikus, plakátjainak, szórólapjainak készítője ugyancsak vásárhelyi: Pataki Csenge.

A most prezentálandó műhelytanulmány Rákosné Horváth Erzsébet középiskolai tanár, könyvtáros és drámapedagógus tollából való. A szerzőt magam hívtam és biztattam, hogy legyen Műhelyünk tagja, mikor 2010 nyarán egy hosszabb beszélgetés során módomban nyílt az egyik Hajnóczy-szövegről formált újszerű gondolatmenetét megismerni. A *parancs* című kollázsról van szó, s a tanárnő munkahipotézise nyomán a már hagyománnyá vált decemberi kari kiskonferenciát e rejtelmes szövegnek szenteltük.

Jelen dolgozat egy többszörös továbbdolgozás eredménye: A *parancs* vizsgálata mellé más, eddig kiadatlan hagyatéki szövegek zárkóztak fel.

Fogadja olvasónk érdeklődéssel, kíváncsisággal e „folytatódó párbeszédbe” hívó tanulmányt!

Cserjés Katalin
a Hajnóczy-műhely vezetője

HAJNÓCZY PÉTER

(A fotót Mátis Lilla filmrendező készítette.)

Hajnóczy Péter, a „péterek” nemzedékének írója fájdalmasan rövid életű volt. Életműve, különös, kísérletező prózája mégsem zseniális torzó csupán, hanem újabb és újabb értelmezéseket kikényszerítő, élő, eleven „organizmus”.

A parancs címet viselő kisregény a szerző életében megjelent utolsó, azaz negyedik kötetben, a Jézus menyasszonya címűben látott napvilágot 1981-ben.

Ebben a következő vallomást olvashatjuk: „Minden írás közül azt szeretem csupán, amit valaki vérevel írt meg. A vér: lélek, és nem könnyen lehet idegen vért megérteni.”

Hajnóczyt olvasni sohasem könnyű. Nem is lehet az, hiszen ő maga is vérrel írt; szokatlan radikalizmusa szükségszerűen következtet poétikai koncepciójából. Speciális szövegépítkezési eljárással szembesülünk már az első oldalakon is, amely a befogadó számára azonnali olvasói határhelyzetet teremt.

A szöveg nem adja meg magát, nem tárja fel belső összefüggéseit az első olvasásra (sőt talán a sokadikra sem) és így, a jelentéstulajdonítás kikényszerítésével emeli be az olvasót az alkotás folyamatába.

A mű kiszámított enigmatikussága, metaforikus kódoltsága, szerteágazó transztextualitása tehát fokról fokra, jelről jelre haladva kínálja fel újra és újra az olvasóból befogadóvá válás processzusának elfogadását

vagy elutasítását. Nem pusztán szellemi kalandra hív, hanem az „evezz a mélyre” jézusi parancsának beteljesítésére.

Az első bekezdés máris számos ponton, önmagából legalább öt impulzust kibocsátva indít el bennünket. Ezek pedig: 1. „Sötét volt, 2. mint egy fasírtban. 3. A százados mérlegelő pillantást vetett kifogástalan angol szövetből méretre készült öltönyére. Ránézett arany óraláncán függő 4. zsebórájára. 5. „Egy kertész”. Eredjünk a nyomába a főszereplőnek! Ő az, aki a sötétben sétál (vándorol, avagy tévelyeg?). Zakójának bal felső zsebében (a szíve fölött) szinte leheletnyi hártypapírra nyomtatott Biblia, melyet háromszor érint meg, két alkalommal a mutatóujjával. Parancsot vár. Sötétben, sőt koromsötétben jár. Kövessük.

„Sötét volt, mint egy fasírtban... az utca fekete és kihalt... rezzenéstelen tekintettel rötta lépteit... a sötétben valahol nevetve felzokogott egy kisgyermek... természetesen koromsötét volt – ezt látta a százados, aki megtanult látni a sötétben is... egy sötét szobából hegedűszó halatszott... Sötét volt; igen, mint egy fasírtban... De a százados látott a sötétben is, ahogy már feljegyeztetett.”

Nem kerülheti el a figyelmünket az archaizmus, e beszédes nyom, mely a Bibliához vezet bennünket. Tartsuk szem előtt a tényt, hogy a Biblia egésze –példázatosan– a belső ember útját mutatja nekünk a haláltól, az egyiptomi embertől, a föld-embertől, az ó embertől (a pusztában lévő, béna, elszáradt kezű, gutaütött, vak, sőt már büzlő halotti állapotól) az életig, az új ember megszületéséig. „Hogy levetkezzétek ama régi élet szerint való ó embert, mely meg van romolva a családság kívánságai miatt. Megújuljatok pedig a ti elméteknek lelke szerint, és felöltözzétek amaz új embert, mely Isten szerint teremtetett igazságban és valószínűs sentségben.” (Ef. 4. 22-24)

A megromlott (halott, pusztá) ember újjászületése, az újjáteremtés a Világosság előállításával kezdődik. A megromlott ember sötétségben van, s a sötétség egyúttal tétlenséget, gyümölcstelenséget jelent.

„És ne legyen közösségek a sötétségnek gyümölcstelen cselekedeteivel” (Ef. 5,11). Sötétségben minden tevékenység megbénul, mert az egyes ember nem ismeri fel a másik emberben az atyafiát. Szívében vihar, békétlenség van.

A világosság cselekedetekben lesz láthatóvá. János evangéliumának 12. verse szerint Jézus így szólt a farizeusokhoz:

„Én vagyok a világ világossága: a ki engem követ, nem járhat a sötétségben, hanem övé lesz az életnek világossága.”

A világosság tehát nemcsak fény, hanem maga az élet.

„Ő benne vala az élet, és az élet vala az emberek világossága.” (Ján. 1,1) Krisztus az élet

mennyei MAGja, (akit testi mivoltában Mária befogadott), akiben az Ige megtestesült, akit az Úr Segítőül küldött.

Ez a mag, az Ige a „föld-emberbe” kerülve hozza tehát mozgásba a cselekvőképelen, „gutaütött” embert, s termi benne – mint jó fa – a jó gyümölcsöt. A Szentlélek (Szellem) gyümölcssei pedig: a szeretet, az öröm, a békeség, a békerülés, a szívesség, a jóság, a hűség, a szelidség, a mértékletesség. (Gal.5.22)

A MAG be nem fogadásának jele a sötétség.

„A világgóság a sötétségben fénylik, de a sötétség nem fogadja be őt... Az övéi közél jöve, és az övéi nem fogadják be őt.” (Ján.1.5,11)

A bibliai római századosok ajtót nyitnak a kopogtatónak, befogadják a magot, és a hitük a vezeték, melyen át a szeretet energiája cselekvőképessé teszi őket.

Az első római százados kapernaumi (Mt. 8, 5-13). Az ő példázata megmutatja, hogy a sötétségből, a gutaütött állapotból való kivetett út, az exodus első lépése: az Ige kérése.

„Aki kér, az mind kap” – közismert a bibliai biztatás, de vajon értjük-e?

A görög ige – lambano – pontos fordítása itt is nélkülözhetetlen. Kap, amennyiben maga is tesz érte valamit. Megfelelőbb kifejezéssel tehát: Aki kér, az mind vehet, vételezhet.

Kapernaum jelentése: a Segítő falvából, a Vigasztaló falvából való. A százados ott lakozik, ahol a Segítő, a Vigasztaló feltalálható („mikor pedig beméne Jézus Kapernaumba...”). A hegyi beszéd (az Ige hirdetése: a tanítás, a magvetés, a kopogtatás) után elmegy Jézushoz kérni őt, a Segítőt: „Uram, az én szolgálom otthon gutaütötten fekszik, és nagy kínokat szenved”.

A bánáság önmagában nem fájdalmas. A cselekvőképesség hiánya az, ami a szolgát (a századosot) kínozza. Elcseszésében nem méltatlankodik és követel, hanem alázatos szívvel kér. („Uram, nem vagyok méltó...”). Jézus tudja, érti és ki is jelenti: a századosban megszületett az új, a cselekvőképes ember („még az Izraelben sem találtam ilyen hitet! Eredj el...”).

A belső ember újjászületésének ez az első, talán legnehezebb lépése: az alázat, mely képessé tesz a hit valóságának elfogadására.

A cezáreai Kornélius is egyike a római századosoknak. Ő az, akiről „feljegyeztetett”, hogy lát a sötétben (Ap. Csel.10.) „Ez látásában világosan, hogy az Istennek angyala beméne ő hozzá, és monda neki: Kornélius!” Cezáreában él, melynek jelentése nyilvánvaló: a császár városában. Isten angyala (küldötte, követe) nevén szólítja: „Kornélius!” Isten mindenkit külön-külön szólít meg egyéni, csak neki szóló üzenettel.

Kornéliusnak Péter hozza meg az Igét. Péter a tenger mellett (emberek sokasága), a kikötőben lakik egy tímárnál, akit Simonnak hívtak. A tímár munkáját tisztátalannak tekintették, de Simon a Ráhallgató, Meghalló volt. (Ez volt Péter eredeti neve is.)

Péter a történet másik szereplője. Számunkra ő nem kevésbé érdekes, mint Kornélius.

Látomása van neki is: tisztátalan állatok jönnek le egy lepedőben összekötve, és azt a parancsot kapja, hogy ölje meg és egye meg őket. Ő azonban háromszor utasítja a parancsot! Jobban tudja, mi a tiszta, mint az Úr!

Mégis képes „alámenni”, fogadni a pogány küldötteket, sőt engedelmessé elmenni Kornélius házába. Péter példája azt mutatja, hogy mindenki másképp és más időben jut el a parancs teljesítéséig. (Lehet, hogy valaki már csak „nyúlzagú cihák” közt.) Meglehet, hogy kezdetben nem értjük a parancsot, de „gondolkodhatunk felőle”, mint Péter.

Hajnóczy ismerte a római századosokat, közülük Kornélius példázatát transzponálta

A parancs főszovegébe. Ennek nagy jelentőségű (láttuk, még a tanítvány számára is új) tanítása pedig az, hogy Isten nem személyválogató, azaz „minden nemzetben kedves öelötte, aki őt féli és igazságot cselekszik.”

Az istenfélelem a Bibliában a vigyázást, a ráfigyelést, nem pedig a hatalom előtti rettegést; az igazságot cselekvés pedig az isteni rendhez, törvényhez való gyakorlati, a mindennapokban megnyilvánuló igazodást jeleníti.

A parancs egyik központi gondolata, kínzó kérdése a befogadás lehetetlensége.

„Valaki kopog – gondolta. Még nem szabad beengednem. Várom a parancsot. De valaki kopog.”

Ennek következménye a tértelenség, a halálig tartó út a sötétben. A százados hasonlatos Iván Iljicshez, aki a legfontosabb információt (respice finem) mindennap az órájára vésvé magával hordja, mégsem ismeri azt. Ez az információ a rejtélyes parancs, amire a főhős egy életen át várakozik. Nem ismeri, pedig minden nap magával hordja a szíve fölött, sőt mutatoujjával többször meg is érinti. A parancs elvész az információ-áradatban (a sötétség modern birodalmában).

A hívás MEGTÖRTÉNT, („valaki kopog”), de benne nem tudatosult. („Ők hívnak engem. Várok. Ők hívnak majd.”)

Tulajdonképpen az ő státusa nem tisztázott: hírvívó (követ), avagy hírszerző (kém)? Mindkét megközelítés szövegszerűen igazolható. Hírvívó, aki információt hoz le fentről, hiszen lát, sőt egyedül lát ez összevissza, fasírtba gyúrt világban? Megváltó, akinek küldetése van?

Hírszerző, akit „odaátról” át Dobtak, kiképeztek, álcáznak, aki lebukhat? Bukott angyal?

Úgy tűnik, outsider, a két világ között áll, nem tartozik egyikhez sem.

Az álcázása a mintának tekintett polgári létformába, az ún. „rendes emberek” körébe való beilleszkedésre irányul, a szükségszerű kudarc előrevetítődik, mivel a küldetés teljesíthetetlen.

Hajnóczy engesztelhetetlen gyűlölettel, de mindig újra és újra fellépő kértelvel és hitelenséggel – s egyúttal a parancs megtagadása miatti büntudattól gyötörve – veszi számba (szinte dantei precizitással) ennek az emberfajának a megnyilvánulásait.

A MINTA: a realitás, a két lábbal a földön, a „rendíthetetlen sziklatalajon” (A véradó) álló, józan és kiszámítható ember, aki sanda szemmel néz minden elkülönbözőre.

Ehhez viszonyítva pozícióalkodó Hajnóczy outsider hőseinek helyzete. „Mindenáron meg akarta találni a pontot, amelyhez képest bemérheti helyzetét” (Temetés). E „bemérés” eredménye zavarba ejtően szánalmas: ebből a szemszögből nézve az elkülönült link és felelőtlen életvitelt folytat, nem iszik, hanem vedel, konzumnőkkel él, csak alkalmi munkát vállal, dolgozni csak annyit dolgozik, hogy éhen ne döögöljön, zsebre dugott kézzel máskál, füttyörszik...még takarékkönyve sincs.

A többiek nemigen kedvelik, „valahogy mindenkinek a begyében van” (Munkaterápia).

Időnként elszánt és megfeszített akarattal kísérletet tesz arra, hogy a RENDnek legalább a külsődleges jegyeire szert tegyen: „átvillant rajta a gondolat, hogy megnyiratkozik és megborotváltatja magát” (Temetés). Megpróbál hasonlítani, „egy szép napon felnövekedni” a kimosdott-kiborotvált MINTÁHOZ. ILYEN VOLT, ILYEN LESZ – biztatja önmagát nem kis iróniával. Ám igyekezete rendre kudarcra ítéltetik.

„A siker: bűn.” (Jézus menyasszonya) E gondolat a Hajnóczy-univerzum újra meg újra felbukkanó búvópatakja, mely kéréllhetetlen bizonyossággal szabja meg a főhős/szerző/narrátor „lírai alapmagatartásának” kereteit.

Hajnóczy minden írása „mélyvízbe merülő írás” (Balassa Péter), melynek bármely pontján ejtett keresztmetszete a valóság imaginárius létmódját sugallja.

A realitás olyan egyetemes fogalom, melyben a valóságnak tényleges sokszínűsége és gazdagsága kell, hogy megmutatkozzon. Hamvas Béla szerint az írástudók feladata „a profánság átka alatt nyöszörgő embernek a primordiális poetikus valóságot megmutatni, és az elsötétült prózai ész helyére az őseredeti imaginációt helyezni.”

„Van, amit az ember nem tesz meg... Nem tagadja meg önmagát, mert csak az első lépést nehéz megtenni a hamisság útján” halljuk az opponáló Hajnóczyt. Ám e szembenállása nem az irreális, idealista, individualista vagy pláne beteges magatartásának eredménye, mint ahogy „az elsötétült prózai ész” azt velünk elhíthetni szeretné. Amikor Hajnóczy „ízlést és méltóságot” követel a világban, amikor fájdalmasan hiányol „egy részvétet kifejező kéz-vagy arcmozdulatot”, amikor kijelenti, hogy „nem különben szükség van törvényre és mértékre, amely általános érvénnyel bír, s minden helyzetben mindenki számára egyaránt határt szab, elválasztva a helyes cselekedettől a helytelen”, akkor a Tanítás, a Parancs leglényegét fogalmazza meg hívebben, mint a sok tartuffe.

Ő valóban vérről írta történeteit, melyek a fájdalomtól is távolságot tartva reflektálják a beilleszkedés lehetetlenségét és ezzel egyidejűleg a magány elviselhetetlenségét.

„Jézus egyedül volt... Jézus felébredt.”

Rákossné Horváth Erzsébet

Az elbeszélést Kárász József 1955-ben írta, melyet itt olvashatnak először...

ÚTBAN A SZOVJET EMBER FELÉ

Az óra csörgött a széken, az ágy mellett, de csak néhány pillanatig, mert Labanc János, aki az ágyban feküdt, azonnal elhallgattatta.

- No, Marx-Engels nevében! Keljünk fel! – szólt oda a másik ágyban fekvő feleségének és kisfiának.

Labanc János fölöltözött és kiment az udvarra, amelynek földje még sáros volt az éjszakai esőtől. De a felhők már elvonultak, az utolsó mögül épp most bújt ki a júniusi nap, s elúzte az udvar sötét sarkába bújt nómályt is.

- Aggyon Lenin jó reggelt! – mondta mosolyogva Labanc a tyúkoknak, mikor türelmetlenül várakozó kisdud csapatuk előtt kinyitotta az ól ajtaját. Vetett nekik pár marék ocsút. Aztán a disznóólhoz ment. – A nagy Sztalin nevében! – köszöntötte a két visítózó malacot s a híg moslékot eléjük öntötte a vödörből.

- Az ember annyit hallja másoktól s annyit használja maga is ezeket a dicső neveket, hogy szinte már csak ezeket tükrözi a tudata – mosolygott önmagában, ahogy a két malac mohó habzsolását nézte. – A kapitalista csökevények, a burzsuj maradványok, mint az Isten s miegyebek, már ki is szorulnak belőle mind, ahogy azt manapság kívánják. Ilyen fejlődést figyelt meg másokon is, akik tíz év óta bent dolgoztak vele a gyárban. Ő pedig nemcsak egyszerű munkás, hanem népszerű, versenyfelelős, műhelybizalmi, helyettes szemináriumvezető. A minden szabad idejét lekötő társadalmi munkában nyakig benne van, a múlt ősszel majdnem megválasztották párttitkárnak. Ő a legfejlettebb, ő jutott legmesszibbre a szocialista tökéletesedés útján. Merészebb perceiben már szinte kész szovjet embernek érezte magát s ilyenkor még az is az eszébe jutott: meg kéne tanulni a szovjet nyelvet, mert ő csak magyarul beszél s hátha épp ez a nyelv hiányzik még csak az agyából a tökéletességhez. Hátha akkor nem bukna ki legközelebb a párttitkárságból se!

- Ne pszichologizáljunk! – intette magát Labanc. – Ez káros, burzsuj szokás. Örökké a lelkünkben vájkálni – mire való az, mikor minden nap megmondják, mire gondoljunk, mit csináljunk, hogyan viselkedjünk. Nekünk csak engedelmeknek kell. A gondolkodás, a töprengés átkos terhét levették vállunkról a moszkovita prófétáink s így sokkal könnyebb az élet. Nekünk csak dolgoznunk kell, termelni és nélkül, szakadástól...

Egy pillanatra elállt a lélegzete. Hej, ez a furfangos tudat! Honnét teremnek bennem ilyen jelzők a munkáról, hogy ész nélkül, meg hogy szakadásig? Hirtelen végigkutatatta a környezetét, a munkás társait, akikkel nap-mint nap érintkezik: nincs-e köztük kulák, vagy más ellenséges elem, aki ilyeneket sugallhatott neki? De a munkatársak mind próbált bolsik, a legtöbb párttag is. Érthetetlen ez! Az bizony! Megróttta magát szigorúan a két furcsa jelző miatt és még arra is gondolt: el kellene olvasnia penitenciaként valami sokat ajánlott és

díjazott szovjet regényt, vagy legalább néhány fejezetet a bolsevik párt történetéből. – Úgy látszik, még mindig távol vagyok a tökéletes példaképtől, a szovjet embertől, bármennyire annak látszom is! – Elszomorodott, de közben az jutott eszébe, hogy ez megint pszichologizálás, tehát káros valami. Jobb ha nem törődik vele. Különben sem hallotta tőle ezt a két csúnya s hazug jelzőt senki. Más volna, ha nyilvánosan ejtette volna ki a száján. De így? Azért tanult meg dialektikusan gondolkodni, hogy átsegítse magát az ilyen csúf ellentmondásokon. – Az a lényeg, hogy én továbbra is majdnem tökéletes szovjet embernek látszom, ilyennek tükröz, ha nem is az enyém, de a mások tudata föltétlenül.

Kihúzta magát, fölfújta tüdejét, s mikor a felesége reggelizni hívta, ilyen peckesen lépett be a konyhába. Ott azonban, ahogy a falon függő Rákosi képre esett a tekintete, megint visszatért az a gondolata, ami akkor jutott eszébe, amikor először látta a képet tíz évvel ezelőtt:

- Furcsa, hogy nekünk csak ez a kopasz törpe jutott a dicső kommunista nagyok közül! – Csakhogy ez most véletlenül, akaratán kívül ki is szaladt a száján. A felesége a tűzhelynél a teával volt elfoglalva, de a hatodikos kisfia felfigyelt rá s nagyot kacagott örömeiben. Mintha saját titkos gondolatát hallotta volna.

- Te talán az anygalkádat látod, hogy ilyen jó kedved támadt? – csodálkozott rá az apja.

- Nem az anygalkámat, csak azt a kopasz törpét! – mutatott a képre kajánul a fiú.

- Haszontalan! Neveletlen fecsegő! Ilyet neked nem szabad soha gondolnod se! Ezt tanulod az iskolában? – fedte meg komolyan az apja.

- Az iskolában azt tanultuk, hogy ő a magyar nép atyja. Épp ez a röhögni való...

- Elhallgass! Neked azt kell hinned, amit az iskolában tanítanak! Vagy te másképp gondolkodsz? Hogy jössz te ahhoz? Honnét veszed a bátoraságot? No, ezt tudja meg a rendőrség!

Talán keményebb szavakat is mondhatott volna még, ha oda nem jön az asztalhoz a felesége. Sárga bakelit tálcán hozta a reggelit, ami egy-egy szelet kenyérből és egy-egy csupor teából állt. A kenyér már elég száraz volt, a tea viszont friss, párolgó, de nem volt benne cukor.

- Megint ez a barna kenyér meg ez a meleg víz – panaszkodott szomorúan a fiú. – A tanácselnök fia meg a párttitkár lánya avval henceg, hogy ők kolbászt, szalonnát, vaját és kakaót reggeliznek mindig. És azt is olvastam, hogy a szovjet kolhozokban 17 féle ételt tálalnak csak reggelire. Igaz ez?

- Amit a tanácselnök meg a párttitkár elvtársunk fia s lánya mesélt - az lehet, hogy nem igaz – felelte az anyja. – Azok hazudnak s csak ugratnak téged. Azok olvasták valahol, hogy mi mindent reggeliznek a burzsujok.

- Amit azonban a szovjet parasztokról írtak, az szent igaz – mondta az apja. – Én voltam ott fogoly a háború után s tudom. Tetűjük

is van 17 millió, vagy még több is! Hát akkor ételből hogy ne volna 17? Ahol én jártam, ott ugyan csak híg korpalevest reggeliztek, de ott olyan meredek a fejlődés, hogy minden lehetséges ma már.

- Tudom, tudom... De mi mikor jutunk el oda, apu?

- Mikor? A századik öt éves terv végén! – nevetett az apa.

- S az mikor lesz?

- Számítsd ki! Most hányadiknál tartunk?

- Az első végén. Százszor öt az ötszáz, ebből levonok ötöt, marad 495. Ezt hozzáadom az 1954-hez, kijön 2449... És addig én várjak a kolbászra, vajra, szalonnára? Ez röhej! Nekem most kéne, apu!

- Elég ebből a játékból – szólt rájuk az anyja. – Megetted a reggelit, hát készülj az iskolába!

A fiú öltözködött. Az apja észrevett a ruháján néhány rendellenességet.

- Nézd csak anyja, a kabátja el van szakadva a vállán, a nadrágjáról pedig félig levált a folt a fenekén. Miért nem varrod meg?

- Újat kellene venni, apu – mondta a fiú. – Már kinéztem a Lenin úti kirakatban.

- Nézheted a kirakatban... ennyi a tied belőle, fiacskám! – kezdte mondogatni az apa, de az asszony megint közbeszólt:

- Butaságokat beszéltek. A te ruhád nem rossz, kisfiám! Ne hallgass apádra! Ő most beteg, naturalista megint. Néha rájön ez, de majd elmúlik. A ruhádat most rongyosnak látja s nem olyannak, amilyennek lennie kéne, vagyis jónak. A te ruhád jó, hibátlan, menj nyugodtan iskolába s ne álmodozz a kirakatok előtt. Az álmodozás illetlen, bűnös dolog, nem méltó a jövő szovjet emberhez.

A fiúcska elment s az ember megint észrevett valamit s már mondta is.

- Ez a bögre csorba, füle sincs. A törölköző meg szétmállott, még a nagyanyámé volt, nem csoda, már akárcsak a tenyerével dörzsölné az ember az arcát. Ez a szőnyeg a te örökséged, teljesen elrongyolódott, a falakról a festék után már a vakolat is hull...

- Szívecském! Hagyd abba! Ha folytatod, még csakugyan el kell hinnem, hogy beteg vagy. Ez a baj végzetes lehet. Nem a kórházba, hanem a fegyházba jutsz vele előbb utóbb. Nagyon csodálkozom rajtad. Tíz éve, hogy utoljára beszéltél így. Már azt hittem, teljesen kigyógyultál, mióta nem titokban adagolják, mint az illegálisban, hanem egész nyilvánosan, állami segítséggel öntik, sulykolják belénk a bolsevista realizmust, a tisztánlátás csalhatalatlan ellenszerét. Nem akartalak a fiúnk előtt megszégyeníteni, de figyeltem, milyen ostoba válaszokat adtál neki...

- Hát szerinted mit kellett volna mondanom? – szakította félbe Labanc az asszony szövegét. – Például... mikor kolbászt és vaját követelt?

- Azt, hogy igaz, ezek hiányoznak. De gondold hozzá a kenyérhez... ▶

**BLAZOVICH PÉTER, AZ EMLÉKPONT VEZETŐJE
ÉS PROF. DR. GYULAI JÓZSEF FIZIKUS**

A Vásárhelyről elszármazott akadémikus az Emlékpontnak adományozta az 1956. november 4-én írt gyászindulóját.

Fotó: Emlékpont

Az Emlékpont különleges helyet képvisel a magyar múzeumi palettán, köszönhetően egyedi tematikájának, amely a második világháború utáni időszak történelmét mutatja be a látogatók számára. A fent említett korszak bemutatása több ok miatt is megosztotta a közvéleményt, ezért komoly vezetői kihívás és feladat minél szélesebb körben elfogadtatni a múzeum létét és a közgyűjteménnyel szemben támasztott sztereotípiák megszüntetését. Természetesen ezt úgy megvalósítva, hogy szimbózisban tudjunk élni és fejlődni a megfogalmazódó társadalmi követelményekkel és kihívásokkal. Arra törekszem, hogy intézményünk ne passzív befogadóként vegyen részt a napjainkban zajló nagy átalakulásban, hanem proaktív válaszokat tudjon adni az előttünk álló társadalmi kihívásokra.

2010. áprilisában történt intézményvezetői kinevezésem után munkatársaimmal együtt

AZ EMLÉKPONT SZEREPE A VÁLTOZÓ VILÁGBAN

azonnal elkezdtük az intézmény működésének megújítását. Egy komoly versenyhelyzet alakult ki, mert a szűkebb környezetünkben több közgyűjtemény is megújult, illetve a formális oktatással foglalkozó intézmények különböző pályázatok révén komoly technikai fejlődésen mentek keresztül. Paradigmaváltásra volt tehát szükség, komoly intellektuális kihívás előtt álltunk. Többet kellett adnunk egy egyszerű látogatói élménynél. Példaként a New York-i Guggenheim Múzeum állt előttem, melynek igazgatója Thomas Krens, a sikeres múzeumot egy témaparkhoz hasonlította, melynek négy attrakciója van: a jó épület, gazdag gyűjtemény, változatos kis időszaki kiállítások, üzletek és vendéglők. Céлом az volt, hogy az Emlékpontot egy szabadidő központtá varázsoljam, ahol a kultúra, a nevelés és a szórakozás elegyedik. Összegezve, nemcsak az elit kultúra hordozója, hanem a tömegkultúra befogadása is célja az intézményünknek.

A másik fontos célom az volt, hogy a múzeum tartalma ne öncélú legyen, ne csak a múzeumi szakmának szóljon, illetve a demokratikus felépítés elvét követve a kiállítások anyagai tényszerűek legyenek, ahol a látogató dönti el mit fogad be, és mit negligál, de emellett magas színvonalú tudományos ismereteket átadó tevékenységet is felvállaljon.

Kiemelt feladata az intézménynek az is, hogy a társadalmi, tudományos elvárások mellett a fenntarthatóságra is odafigyeljünk. Miután elkészítettük az intézmény értékleltárát, megfogalmaztuk azokat a kitörési lehetőségeket, pontokat, amelyek mentén el tudunk indulni, amelyek segítségével 2011-ben már tizenháromezer fős látogatószámmal büszkélkedhettünk. Ezenfelül, közel negyvenezer látogatták meg az intézményünket és vettek részt közéleti és múzeum-pedagógiai programjainkon, illetve a formális oktatás keretei között. A munkatársainknak fejben is meg kellett változniuk, egy új kiállítási stratégiát dolgoztunk ki, amelyben a szakalkalmazott

egy speciális színház részét képezi, és úgy tudja közvetíteni ember és környezet kapcsolatát.

Alkalmaztuk az intenzív múzeumi marketinget, mely során sikerült feltérképezni a múzeum külső és belső környezetét. Építettünk arra, hogy egyre elterjedtebb az egész életen át, minden területre kiterjedő tanulás gondolata, a „lifelong learning”, ezt beágyaztuk a kompetencia alapú oktatásba. Bővítettük a szolgáltatási portfóliónkat. Nem beszélve arról, hogy figyelembe kellett venni az Agóra projekt keretében megvalósuló kulturális beruházásokat, melynek keretében megújul Hódmezővásárhely kulturális élete. A programjainkat e lehetőségekkel kellett szakmailag összhangba hoznunk.

Hozzákezdtünk egy civil háló, network kiépítéséhez. Felvettük a kapcsolatot a közoktatási és nevelési intézményekkel, egyetemekkel, illetve nemzetközi háló is sikerült kiépítenünk. A médiával harmonikus kapcsolatot ápolunk.

Ezen új múzeumi stratégiának és a stakeholdereknek köszönhetően közel két esztendő alatt sikerült az intézmény beágyazottságát a városban elérni.

Azonban a változó gazdasági-társadalmi környezetben új kihívásoknak is meg kell felelnünk. Tetszik, nem tetszik, meg kell tanulnunk, hogy nem elég várni a látogatókat, hiábavaló a látnivalókkal legjobban felszerelt múzeum is, ha termei üresen konganak. „El kell adnunk” a kultúrát, a közgyűjteményeknek be kell csalogatniuk a látogatókat, jelen kell lennünk az emberek között, kapcsolatokat kell keresnünk és kiépítenünk, egyszóval bizonyos értelemben szolgáltatnunk kell.

Perspektivikusan gondolkodva könnyen beláthatjuk, hogy a legfontosabb célcsoport, a leginkább megnyerendő réteg a fiatalok: belőlük kell a múzeumokat szerető, múzeumi környezetben otthonosan mozgó, jövődőlő látogatókat nevelni.

Blazovich Péter

- ▶ - Attól még a gyomra nem telt volna meg, üres marad...
- Nem az a lényeg, ami az ember gyomrában van, hanem ami a tudatában. Ha a kenyér mellett ott a tudatában a kolbász, a szalonna és a vaj meg a kakaó, mindjárt másképp érzi magát, a gyomra sem korog.
- Eljátszik a tudat a benne lévő tartalommal s közben azt is elfelejti, hogy gyomra van.
- Lehet, hogy igazad van.
- Feltétlenül, csalhatatlanul. Hisz az életben semmit sem úgy kell látni, nézni, ahogy ma van, hanem ahogy lennie kéne. A csuprot tehát lásd épnek és képzeld hozzá a fülét, a rossz kabátot, nadrágot lásd jónak, a rongyos szőnyeget újnak, a málladozó falat frissen vakoltnak, amilyennek lennie kéne.
- Én mégis úgy érzem, ez csak a valóság szépítgetése, valamiféle idealizmus.
- Micsoda tévedés! Hogy volna az, mikor a szemináriumban ezt tanítják? Nem idealizmus ez, szivikém, hanem marxista realizmus. Az egyetlen jó módszer a mi életünk és a világ helyes szemléletéhez. A káros naturalista valóságlátás egyetlen hatásos gyógyszere. Ezzel kell élnünk, mást nem tehetünk.
- Úgy oktatsz, mintha én nem ugyanezt tanultam volna – szólalt meg sértődötten az ember. – Tíz évig nap-mint nap szocialista verseny-

ben izzadni a gyárban, nem kis dolog. Ne csudálkozz, ha néha kiköpköcsnek. Tudod az idegeim...

- Tudom! Nem is haragszom rád – mondta az asszony. – Épp ezért örülök Lenin elvtársnak a fizetett szabadságunkért. Végre elértük, hogy együtt lehetünk ezen a rövid héten. Ezalatt te is rendbejössz megint.

Az asszony a tálcára rakta az edényt s mosogató lavórbá tette.

Labanc is felállt s indult vissza az udvarra. Mostanában alig látta ezt az udvart. Hajnalban még sötét van, este sem láthat már semmit, mire hazavetődik a gyár után a társadalmi munkákból. Elhatározta, hogy most szétnéz a háza táján alaposan.

A fiával és a feleségével folytatott beszélgetés közben elejtett néhány ostoba megjegyzése miatt valóban ludasnak érezte most magát. A századik ötéves terv, a kopasz törpe, a tizenhétmillió tetű meg a rongyos ruha, - hogy is mondhatott ő ilyet a gyerekeknek? Igaz, az is mondott számárságokat, de ő, ahelyett, hogy kijavította volna, még megtoldotta a maga felelőtlen, ösztönös s káros baklövésével. Hát igen, néha még ingadozik az ösztönös és a tudatos, a naturalizmus és a realizmus között. Jól esett, hogy erre a felesége még idejében fölfigyelt és figyelmeztette, mint az öntudatos asszonypajtáshoz illik. De most az udvaron tudatosan és realisan néz meg mindent s kiköszörüli a csorbát.

Kárász József

@ E-MAIL INTERJÚ SZENTIRMAI ÁDÁMMAL

— a HISZK Kalmár Zsigmond Tagintézmény tanárával —

Egy hattagú nagycsalád legidősebb gyermekeként Susánban nőtt fel. A párjával szintén Susánban vásárolt házat, s ma is ott élnek. Történelem - földrajz szakos középiskolai tanár. Kedvenc időtöltése: zenélés, olvasás, túrázás, kerékpározás, cefregyűjtés; kezelés, kifőzés. Kedvenc könyve: Jaroslav Hašek: Švejk. E sokoldalú érdeklődésű és kedvelt fiatal tanárt pedagógiáról, a fiatalok lehetőségeiről és terveiről kérdeztük...

Ki és mi motiválta, hogy a pedagógusi pályát válassza?

Az egyetem alatt gyakorlatilag meg sem fordult a fejemben, hogy valaha is tanár leszek. Ennek ellenére elvégeztem az ehhez szükséges tanárképző tárgyakat. A családomban is van több pedagógus, akik ösztönöztek. Majd az egyetem utolsó évében a tanítási gyakorlatomat Szegeden a Ságváriban végeztem, ahol pozitív visszajelzéseket kaptam. Végül sokat köszönhetek Czeglédi Sándornak, latin tanáromnak, akihez bármikor fordulhattam és fordulhatok ma is szakmai kérdésekkel.

A harmadik évezred küszöbén milyen érzés történelmet tanítani egy szakképző intézményben?

Történelmet mindenkor és mindenhol jó tanítani. Természetesen a célok mások egy gimnáziumban és egy szakképzőben. Itt sokszor nem az a kérdés, hogy 80 vagy 90 %-os lesz-e az érettségije, hanem hogy elérje-e a 20%-ot.

A jelenlegi rendszer lehetővé teszi, hogy viszonylag csekély tudással is lehessen érettségit szerezni. Ez persze nem feltétlen baj, hiszen kiváló szakemberek lehetnek attól, hogy középiskolás korukban nem mutattak túl nagy érdeklődést a közismereti tárgyak iránt, vagy adott esetben képességbeli hátrányaik voltak.

Közös azonban a két iskolatípus abban, hogy a tanár a tananyag átadása mellett itt is foglalkozik a diákok örömeivel, gondjával, bánatával is, része az osztálynak, ő is alkalmazkodik diákjaihoz. Egy gimnáziumhoz hasonlóan nálunk is rengeteg értelmes, értékes ember végez. Én pedig örülök annak, hogy hét éves koromban bekerültem az iskolába és még mindig ott vagyok.

Mivel tudja egy fiatal pedagógus a nála csupán néhány évvel fiatalabb tanulók érdeklődését fölkelteni a történelem, mint tantárgy oktatása során?

Ez sokszor igen nehéz ügy. Ma már rendelkezésünkre áll az informatikai eszközök tárháza. Emellett nagyon fontos az előbb említett alkalmazkodás, hogy érezzék: egy csónakban evezünk. Ez persze nem mindig sikerül. Én egy alapot szeretnék adni, hogy 10, 20, 30 év múlva, ha igénye támad rá – immáron önszántából, nem „iskolai kényszer” hatására – tudjon építkezni.

Úgy tudom, hogy az Emlékpontban is tart rendhagyó órákat. Mire jó ez?

Így van. Ez már a 2. tanév, hogy végzősökkel heti egy órát az Emlékpontban tartunk. A diákok egy kicsit kimozdulnak megszokott iskolai környezetükből, s természetesen a professzionális technika is megragadja őket.

A tanítás mellett zenével is foglalkozik. Milyen zenét játszik?

Basszusgitarozni tanulok, s igen sok stílusiránnyal próbálkozom a jazztól a metalig. A legfontosabb, hogy a zenét hangszerekkel játszszák.

Kikkel és kiknek muzsikál?

Az elmúlt időszakban több formációban is részt vettem. Jelen pillanatban a tanári zenekar aktív. Ez két éve jött létre, s minden tagja az iskolánkban tanít. Elsősorban magunknak muzsikálunk, tantestületi rendezvényeken szoktunk fellépni.

Mi a véleménye a mai fiatalok művelődési lehetőségeiről és kultúra iránti igényéről, a társadalmi szerepvállalásukról?

Ilyen ügyekben nem szeretek pesszimistán nyilatkozni, a világ változik, majd meglátjuk. Egy biztos: a magányos szórakozásnak egyre nagyobb divatja van, és egyre inkább az informatikai eszközök szolgáltatják a kultúrát is. Könyvesboltot nem tervezek nyitni.

Hogyan lehetne hatékonyabbá, piacképesebbé tenni a jelenlegi szakmunkásképzést?

Mivel közismereti tárgyakat oktatok, a szakmunkásképzést kicsit távolabbról látom. Természetesen találkozom, beszéllek szakmás fiatalokkal, volt tanítványaimmal. Amit látok, hogy ezek a gyerekek 16 – 18 évesen még nem mindig tudják eldönteni, hogy mit is akarnak. Így sokszor „kényszerből” vannak egy szakmán, ami nem jó. Segíteni kell a 20-25 év felettiek szakmatanulását.

Milyen álma – terve van a jövőjét illetően?

Gazdálkodni is szeretnék, de a részletekről még nem tudok nyilatkozni.

Önnek és tanítványainak is sok sikert kívánunk!

Benák Katalin

Fotó: Palócz Imre

A KALMÁR ÉTTERMÉBEN

**DOB - FORRÓ ISTVÁN, SZINTETIZÁTOR - BOZSÉR ZSOLT,
GITÁR - SZENTIRMAI ÁDÁM, ÉNEK - HECSKÓ VIKTÓRIA.**

EURÓPA KULTURÁLIS KINCSEINEK FELFEDEZÉSE LEONARDO DA VINCI NYOMÁN

WORKSHOP A NÉMETH LÁSZLÓ GIMNÁZIUMBAN

A COMENIUS PROJEKT

Az Európai Unió *Egész életen át tartó tanulás* programja gyerekkortól idős-korig lefedi az élethosszig való tanulást. A Comenius akció a tanulás első, érettségiig vezető szakaszára koncentrált, „célja, hogy hozzájáruljon a közoktatás minőségének fejlődéséhez, erősítse annak európai dimenzióját, illetve segítse a nyelvtanulást. Kiemelten támogat néhány fontos általános célkitűzést, mint pl. a multikulturális környezetben történő tanulást, amely az európai állampolgárság sarokköve, a hátrányos helyzetű csoportok támogatását vagy az iskolai leszakadás elleni harcot” – olvashatjuk a Tempus Közalapítvány honlapján, amely pályázatok és projektek koordinálását végző magyarországi intézmény.

A *Comenius iskolai együttműködések* lehetővé teszik, hogy Európa különböző országainak közoktatási intézményei együtt dolgozzanak az általuk közösen meghatározott témával kapcsolatos projektcélok megvalósításán. A projekt során törekedni kell nemcsak a diákok, hanem minél több kolléga, sőt a szülők és támogató civil szervezetek bevonására is. A közös munka következtében létrejövő eredményeket (új tantervek, tanítási módszerek, jó gyakorlatok) lehetőség szerint be kell vonni az iskola tanrendjébe és oktatási programjába. Az egyes projektek két éves megvalósítási időszaka alatt az intézmények diákjai és munkatársai többször is találkoznak egymás országaiban az ún. projekt-találkozókon, hogy terveik megvalósításán közösen dolgozzanak, de az egyes projekt-találkozók között folytatódik a munka a saját oktatási intézményeikben is, felhasználva a külföldi tapasztalatokat. A konkrét célok megvalósításán kívül az együttműködések számos előnyt hordoznak: segítik az iskolák külföldi

kapcsolatainak kibővítését, és olyan általános érvényű célok megvalósítását, mint a tanárok és diákok nyelvi és kommunikációs képességének és nyelvtanulás iránti motivációjának fejlesztése, az információs technológiák alkalmazása a tanításban és tanulásban. A külföldi projekttalálkozókon pedig diákoknak és tanároknak egyaránt lehetőségük nyílik megismerni a közös európai értékeinket, valamint az egyes résztvevő országok kultúráit, történelmét és szokásait.

Nagy előnye a pályázatoknak, hogy általánosan elszámolható, tehát nem kell részletes és sok adminisztrációval járó költségvetést készíteni hozzá, a támogatási összeg - ami a mi pályázatunknál 13.000 Euró volt - a mobilitásokra (tehát a résztvevők külföldi utazási költségeinek fedezésére) és az itthoni projekttalálkozókra, valamint a projekttel kapcsolatban felmerülő más kiadásokra (rendezvények, kiadványok) fordítható.

COMENIUS, DA VINCI 21

Iskolánk egy ún. multilaterális (azaz legalább három ország intézményeit tömörítő), együttműködésben vett – és vesz – részt 2010 szeptemberétől 2012 nyaráig. Partnereink egy szlovéniai település (Lesično), két német (Orscholz és Ludweiler), egy lengyel (Zawiercie) és egy francia (Albert) kisváros oktatási intézményei voltak.

A projektet egy több hónapos előkészítő szakasz előzte meg, amely még 2009 második felében kezdődött, amikor is a felvettük a kapcsolatot partnereinkkel, majd ezt követte egy ún. előkészítő látogatás Lengyelországban 2010 elején, ahol közösen megbeszéltük a pályázat fő célkitűzéseit, majd összeállítottuk a pályázati anyagot.

A pályázatunk címe *Da Vinci 21* lett, és legfontosabb célunk a projekt során Európa felfedezése volt Leonardo da Vinci szellemében. Azért a sokoldalú reneszánsz polihisztort választot-

tuk, mert így különböző tudományterületen (festészet, zene, matematika, fizika, biológia, technika) kutathattunk saját nemzeti és közös kulturális értékeink után és fejleszthettük tovább ismereteinket a 21. század szellemében. A pályázat pozitív elbírálásáról 2010 nyarán, a tanév végén érkezett meg a hír iskolánkba a nemzeti irodától, a Tempus Közalapítványtól. Bár az egyik partnerünkkel, az orscholzi iskolával már 2008-2010-ig részt vettünk egy Comenius projektben, és a többi partnerünkkel is volt már kapcsolatunk (a 2008-2010-es ciklusban az ő pályázatukat elutasította a nemzeti irodájuk), nagy lelkesedéssel vetettük magunkat az új feladatba.

2012 szeptemberében, az első projekttalálkozó Szlovéniában csak tanárok vettek részt, hiszen ekkor az előzetesen megfogalmazott projektcélok technikai kivitelezésével kapcsolatos részleteket beszéltük meg. Emellett persze lehetőségünk nyílt megismerni a környezetet és a lesičnoi általános iskolát is. A kis település egy festői szépségű dombvidéken található, iskolájába a környező pár száz fős településekről járnak be, kb. 100 diák, akik a szlovén oktatási rendszernek megfelelően a 9. évfolyamig látogatják az általános iskolát. Csodálkozva – és kicsit irigykedve – néztük kollégámmal a mi iskolánkhoz (1200 tanuló, 25-30 fős osztályok) viszonyítva családias hangulatú 9-12 fős osztályok tanórai munkáját.

A következő projekttalálkozóra Franciaországban került sor, ahol számos workshopon vettek részt a különböző országok diákjai a zene, környezetvédelem, európai uniós ismeretek és megújuló energiaforrások témakörében. Természetesen lehetőség nyílt egymás megismerésére kevésbé formális keretek között is, hiszen a diákokat fogadó családok szállásolták el és a francia kollégáink változatos programot állítottak össze számunkra: kirándultunk Párizsba, ahol a Louvre-ban meglehet-

tük Leonardo *Mona Lisa*-ját, de voltunk Amiens városának lenyűgöző katedrálisában is.

Németországban már 2011 áprilisában voltunk, ahol elsősorban a fizika és a rajz témakörében rendezett workshopokon dolgozhattunk együtt barátainkkal, majd utolsó este egy nagyszabású musical keretein belül énekelhetett együtt a színpadon több száz diák szlovénul, németül, franciául, lengyelül és magyarul is, óriási sikert aratva. Persze itt sem hiányozhattak a kirándulások: megismerhettük a legöregebb német város Trier római korba visszanyúló történelmét, világörökségek körébe tartozó völklingeni vaskohóban pedig az európai ipari kultúrába kaptunk betekintést.

Szeptemberben Hódmezővásárhelyen fogadhattuk partnereinket, 22 diák és 15 tanár látogatott el városunkba. A fizika témakörében rendezett workshopon megmutattuk vendégeinknek az iskolánkban működő Foucault-ingát, a rajzosok repülő szerkezeteket terveztek és festettek üvegre és agyagedényekre, a médiások a multimédia eszközeivel meséltek történeteket, míg egy munkacsoport az iskola épületének energia térképét készítette el. Szerettük volna megismertetni külföldi barátainkat a tradicionális vásárhelyi mesterségekkel, így a diákok külső műhelyben korongozhattak és készíthettek üveg ékszereket a Garai Kerámia üzemében és Kiss Ferenc üvegműves mester műhelyében. Történelmünk és szűkebb környezetünk bemutatását szolgálta a mártélyi, szegedi és ópusztaszeri kirándulás. A projekthét végén egy rendhagyó kiállítást szerveztünk, ahol bemutattuk a diákok alkotásait, akik a kiállítás végén az általuk készített műtárgyakat haza is vihették.

A lengyelországi, záró-projekt-találkozó a rossz idő ellenére is jól sikerült, az elmaradhatatlan workshopokon már régi ismerősként dolgoztak együtt a diákok, az előző találkozókon ugyanis nemcsak a lengyel és magyar diákok váltak jó barátá, így a fogadó családok együtt szerveztek közös programokat, kirándulásokat a vendég diákoknak. A családi programokat egészítették ki az iskola által szervezett kirándulások Krakkóba és a wieliczki sóbányába, ahol lépten-nyomon magyar történelmi vonatkozású látnivalóba botlottunk.

EREDMÉNYEK

Partnereinkkel együtt két év alatt számos ún. projekttermék elkészítését vállaltuk, amelyeket nemcsak az

DIÁKJAINK AZ EIFFEL-TORONY LÁBÁNÁL

egy-egy projekttalálkozón készítettünk, hanem az egyes találkozók között is folyt a munka az iskolákban, tanórákon, szakkörökön, vagy éppen versenyeken. Ezek felsorolása valószínűleg túlfeszítené beszámolóim terjedelmi korlátait, de párat szeretnék megosztani az olvasóval a teljesség igénye nélkül: a leglátványosabb projekttermék kétségkívül az európai kontinens sokszínűségéről szóló közös, többnyelvű musical volt. Hatalmas élményt jelentett együtt látni a színpadon öt európai országot, több mint száz, 11-18 éves diákot, akik anyanyelvükön és németül énekelnek. A musicalt azért is tartom nagy eredménynek, mert a sikeres előadást egy több hónapos előkészítő munka előzte meg, hiszen az eredetileg német nyelvű

szöveget le kellett fordítani a nyelvórákon, be kellett gyakorolni az énekórákon és a zene- és énektanároknak pedig hangszerelni kellett.

Emellett számos izgalmas termék született még: egy, az iskolák közötti verseny eredményeképpen a projekt logója (az egyes iskolákban a diákok több logó tervet és készítettek, majd a nemzetek legjobbjai közül választottuk meg a győztes logót).

Az iskolák közösen megfestették da Vinci leghíresebb műveit, de nem elsősorban a hitelességre törekedve, hanem úgy, ahogy a diákok látják őket a 21. században.

Mozaikmintákat terveztek és készítették a tanulók az iskolai matematika, rajz és technika órákon, majd a magyar-

KÉSZÜL A LENGYEL - MAGYAR REPÜLŐGÉP

országi projektalálkozón színes mozaikfallá illesztettük a mintákat.

Da Vinci szellemében repülő tárgyakat terveztek a diákok saját iskoláikban, a szerkezetek képét Vásárhelyen a workshopokon ráfestették agyagedényekre és üveglapokra majd Lengyelországban össze is szereltük őket, végül kipróbáltuk, hogyan repülnek.

Mindezekről az eseményekről persze rengeteg fénykép és videofelvétel is készült, amelyekből a diákok a médiaórán filmeket készítettek, a projektalálkozó fotóiból pedig egy kiállítást rendeztünk, hogy az egész iskola megismerhesse a projektet.

A kézzelfogható projekttermékek persze könnyen elhomályosítják a hosszú távú eredményeket, amelyek azonban mégsem elhanyagolhatóak, sőt az igazi értelmét adják a Comenius projekteknek: az önmagában nagyszerű, hogy az Európai Unió diákjai együtt lakhatnak, tanulhatnak – még ha csak egy hét erejéig is – egymás országaiban, ahol alkalmazkodniuk kell egymáshoz, a fogadó családokhoz, kommunikálniuk kell egymással, egyszerűen „együtt kell működniük”, különben nem boldogulnak.

Remek alkalom ez, és fontos célja a projekteknek, hogy más, a saját országainkban nem megszokott tanítási módszereket, oktatási formákat ismerjünk meg. Amikor iskolánk egyébként nagyszerűen gitározó rajztanára - Zoltai Attila - Németországban meglátta az iskola gitárszakkörének előadását, arra gondolt, hogy valami ilyesmit itthon is létre kellene hozni: hús, különböző korosztályból származó német diák gitározott együtt a színpadon önfeledten, a szakkörön a diákokat tanító szülő vezetésével. Így iskolánkban szeptember óta gitárszakkör is működik, sőt áprilisban már be is mutathatták tudásukat a nagyérdeműnek egy kiállítás megnyitóján.

Végül még egy fontos érv, melyet manapság sajnos egyre inkább hangsúlyoznunk kell a Comenius együttműködések kapcsán, hogy a projektek tevékenyen hozzájárulnak Európa egységének megszilárdításához. A projekt során ugyanis többször rá kellett döbbernünk, hogy bár különböző nyelvi, kulturális háttérrel rendelkezünk, mégis egyformák vagyunk: a francia, német, lengyel és szlovén kollégák ugyanolyan tanácstalanul kavargatták a tökfőzeléket a magyarországi projektalálkozón, a különböző nemzetek diákjai hasonló bajban voltak az első projektalálkozó workshopjain, amikor meg kellett értetniük magukat a másikkal, és ugyanolyan felszabadultan tudtak énekelni is a színpadon. A Comenius iskolai együttműködések így teremtik meg az egységet a sokszínűségben.

Huzián Péter a projekt vezetője - fotók: projekt résztvevői

FEHÉR JÓZSEF

Ez a hazám

Hol apám a kaszáját fente,
s a kalászok ledőltek elébe
minden suhintástól rendre
- ott van hazám! Hív és visszavár,
ezernyi szállal magához köt e táj.

Illatot ébreszt, hangot idéz,
amerre járok, minden emlék.
Anyám siet most újra elé.
Lehajol s gyengéden megölel;
kévét köt megfáradt kezivel.

Apám izmos vállait látom,
mozdul a karja, átnyúl a tájon;
s villára ölti múltat a mához.
Kezétől magasodik máris
kévéből emelt katedrális.

Cséplőgépnek szája dohog;
míg nyeli, falja az asztagot,
zsákba peregnék arany-magok.
Kemencét fűt ősz nagyanyám,
új kenyérnek illata száll.

Barázdát hasít az eke,
szép reményét veti bele
nagyapámnak kérges keze.
Olvad a hó, elmúlt a tél,
zsenge vetés kalászt remél.

Csillag villan fenn az égen,
hold ezüstje hull a réten;
velem sétálsz úgy, mint régen.
Átkarolom derekadat,
megcsókolom ajkaidat.

Hevesebben ver a szívem,
kis kamaszként izzad kezem,
bárhol járok, emlékezem.
- Hazatértem, itthon vagyok,
ez a hazám, magyar vagyok.

SZAKÁL LÁSZLÓ CITERAKÉSZÍTŐ

Az évente megrendezésre kerülő *Mesterségek ünnepén* találkozhatunk Hódmezővásárhely és környéke, a testvértelepülések jeles mestereivel, kézműveivel, akik hozzák alkotásaikat, miközben bemutatják a remekek születését, hogy végső pompájukban gyönyörködhesünk. Szakál László citerakészítő hangszerei és kellemes dallamai már messziről csalogatják a nézelődőket.

Szakál László szívesen beszél életéről, s arról is, hogyan lett citerakészítő. Azon mesteremberek közé tartozik, akik nemcsak eladják a portékájukat, hanem maguk is játszanak rajta, átélve a forma és hangzás harmóniáját, szépségét. Így vall életjáról:

„1952-ben Hódmezővásárhelyen születtem egy földműves család negyedik gyermekeként. 8 éves koromban ismerkedtem meg a citerával, és azóta elválaszthatatlan részévé vált az életemnek. Azóta gyakorolok és zenélgetek rajta. Később a harmonika hangja is megtetszett, és azon is megtanultam játszani. Így hát lakodalmi zenész lettem, de a citerát sem hagytam magára. 1975-1979-ig citerazenekeari tag lettem és ekkor került a kezembe a sándorfalvi citera, ami számomra egy csoda volt! Vettem is volna magamnak, de anyagilag nem bírtam vele. Így hát elhatároztam, hogy ha majd időm lesz, akkor elkészítem én magamnak!

Azóta gyűjtögetem a faanyagokat, amikből 1997-ben készítettem az első hangszert. Az én városomban, Hódmezővásárhelyen az 1910-es évektől mindig volt citerakészítő. Akikről én tudok, méltán híres Krizsán Pál, majd Földházi Pál és Tóbiás Lajos barátom, akitől én tanulhattam a citerakészítés fortélyait. Megpróbálok az elődeim méltó utóda lenni, és majd én is átadom a tudásom az utánam következő citerakészítőnek. 1997-től a Dél-magyarországi Alkotók Népművészeti Egyesületének vagyok a tagja. 1998-óta a Népi Iparművészeti Tanács zsűrizi a citeráimat. A zsűri véleménye szerint, az általam készített népi hangszerek (citerák) formái, díszítvényei és hangja egyaránt kiváló.

Minden évben részt veszek a Mesterségek Ünnepén, ahol mindig nagy sikerem van. Elvárászolom a látogatókat a népdalok ízes világával! Néha még könnyet is tudok csalogatni az emberek szemébe! 2000-ben Országos Népzenei minősítésem vettem részt, és szólísta ként „ARANY” minősítést kaptam. 2006-2007-ben a „Magyar Kézműves Remek” díj kitüntetettje lettem! 2010-ben kaptam meg a Népi Iparművész címet. Eljutottam külföldre is, ahol örömmel mutatom be a magyar népzeneét. Eddig Lengyelország, Litvánia, Olaszország, Ukrajna, Franciaország, Belgium (Brüsszel) érdeklődőinek mutathattam be ezt a gyönyörű mesterséget és népi dallamvilágot. Citeráim már megtalálhatók az egész ország területén, de külföldön is. Eljutottak Japánba és az Amerikai Egyesült Államokba is.

Szeretek mások örömeire játszani, és csinálgom a citerát a magam boldogságára.

Hangszerünk nem attól magyar, mintha kizárólag csak nálunk fordulna elő, hanem mert nálunk is megtalálható, és néphagyományunk, népzeneünk szerves részévé vált. Készítésében, hangolásában, használati módjában, sajátos magyar ízlést, és igényt tükröz. A magyar citerák korabeli készítőiről nem sokat tudunk, csak itt-ott fellelhető déd nagyapáinktól reánk maradt öreg citerák mesélnek, adnak némi tájékoztatást. Még élő öreg citerásoktól hallottuk, hogy a dél-alföldi pusztai emberek, uradalmi cselédek, falusi és tanyasi parasztok, tehát valóban szegény emberek hangszere volt a citera. Tőlük tudjuk, hogy ügyes asztalosok, ácsok, bognárok szakmai eszközök birtokában „csináltak” minden zenei vagy hangszer készítői ismeretek nélkül is olyan citerákat, amelyek az akkori viszonyoknak megfeleleltek, ismerté váltak és széles körben elterjedtek. A nagy többség minden kétséget kizáróan, maga készítette el citeráját, egyszeri látás alapján. Így aztán majd minden tanya és városi ház szobájában ott lógott a citera a mestergerenda alatt.

SZAKÁL LÁSZLÓ
CITERAKÉSZÍTŐ NÉPI IPARMŰVÉSZ

Főként bálokban, multságokban szerepelt mint zeneszerszám, bár akkori igénytelen és egyszerű kivitele miatt inkább csak „ütem adóként”

funkcionált. Az elmúlt 30-40 év minőségi változást hozott a hangszer életében, megjelentek a sok főből álló citerazenekek, illetve szép hangú, igényesen elkészített színpadképes citerák. Erőteljesen szépen csengő hangja, valamint egyszerűen és gyorsan megtanulható, technikája igen rövid idő alatt ad sikerélményt türelmetlen világunkban.

Napjainkban ismét elterjedt és népszerűvé vált az egész ország területén. Az „egyszerű nép” muzsikáját, nagyszüleink megindítóan szép dalait, így talán belophatjuk még a lármás világ fiataljainak szívébe is! Az átörökítés az utókor, a jövő generációi számára így és csakis így lehetséges. E cél megvalósítására kiváló eszköz lehet a citera korszerű megszólaltatásának módja, a fejlett játéktechnika, amely a fül számára kellemes, élményszerű hatást biztosít.”

Ahogy a világ változott, úgy változott a citera is. Új típusok születtek, melyek valóban felérnek az igazi mesterremekkel. Aki ellátogat a *Mesterségek Ünnepére* vagy Szakál László műhelyébe, maga is meggyőződhet e csodálatos hangszer egyedi hangzásáról és formájáról.

Kovács Anna

„Hivatásos zenészek, ti hozzászoktatok ahhoz, hogy megvetéssel fogadjatok minden magyarázatot. Senki sem hallgatná meg azonban műveket, ha ritmikái és hangszöveitük nem keltené fel a hallgató szívében számos olyan élményt, amelyek következtetése és kapcsolatban állnak egymással.”

Romain Rolland

LEGYEN! DE HOGYAN?!

A zene lényegét alig-alig értő hallgató véletlen és esetleges „zenei élményeiből” kell kiindulnunk. Ezek az élmények az esetek többségében nem elsődlegesen a zenéből következnek, hanem más felületen tapadnak a hallgató érzésvilágához. Egy-egy népdal, magyar nóta, sláger, operaária gondolatokban rögzített, szavakban elnékeltek konkrét tartalma a fő emocionális tényező.

Közelebről: a szöveg tartalmához korábbi emlékképek alapján tapadó személyesen átélt esemény, mely ilyen vagy olyan előjelű emocionális, érzelmi jelentést is hordoz magában. A nem zeneileg kiművelt hallgató számára a zene a hozzá tapadó konkrétan átélt élmény és szöveg nélkül érzelmi azonosulását illetően értelmét veszti, nem tud vele mit kezdeni.

Az eddig elmondottak alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a zeneileg képzetlen hallgatóságtól egyrészt azért esik távol a zene befogadásának, megértésének, belső átélésének lehetősége, mert a befogadás pillanatában az érzelmeket nem elsősorban a zene váltja ki, hanem sokszor a zenétől idegen és független eset, alkalom, hatás.

A nem zeneértő hallgató esetén számolnunk kell továbbá azzal, hogy hallás /zenei/, ritmikái, harmóniai, hangszínbeli eszközeinek csak kis részét tudja befogadni, „jelentését”, összefüggéseit megérteni. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ilyen hallgató számára inkább az „intellektuális út” a járhatóbb, mint a kifejezetten zenei megközelítés.

A könnyed, a felületen mozgó zenei tartalmak és formák azért jelentik a nem zeneértő hallgatók többségének a műélvezet maximumát, mert ezek az ösztönös zenei készség átlagos keretein belül mozognak. Ennyit befogadni, megjegyezni semmiféle erőfeszítést, külön „munkát” nem kíván. Ezért a kisebb nagyobb szimfonikus művek csak zenei úton való megközelítése nem hozza meg a kívánatos eredményt: a hallgató néhány ütem után elveszti a zene fonálát, s kénytelen műértést színlével a számára kínos percek végigunatkozni. Legfeljebb erőteljesebb effektusokra, előtte értelmetlennek tűnő színekre, hangzásokra reagál: tiltakozik, bosszankodik, gúnyolódik, stb.

Figyelembe kell vennünk azt is, hogy hallgatónk eleve irtózik minden olyan „szak-szerűgtől”, amelyben hemzsegnék a tudományosságot reprezentáló fogalmak és a zene olyan összefüggései, amelyet a hallgató átlátni, hallani nem képes.

Milyen tényezőket érdemes figyelembe venni?

„LEGYEN A ZENE MINDENKIÉ!”

(Kodály Zoltán)

1. A hallgató igénye a szavakban kifejezhető gondolati tartalom, az intellektuális megközelítést illetően.

2. A zenei befogadóképesség határai, illetve általános lehetőségei.

3. Az egyszerűség, a közérthetőség, a sokoldalú szemléltetés és bizonyítás.

A zeneművek gondolati /intellektuális/ megközelítéséről.

Tudom, hogy a zenei szakberkekben igen nagyfokú az ellenállás, hogy a zene emocionális tartalmát valaki is megpróbálja szavakkal kifejezni, azaz „magyarázni”. Kétségtelen tény, hogy a zenében járatos, zeneileg művelt emberek bántja a magyarázkodás, az ilyesmit mindig durva beavatkozásnak tekintik. A nem műértő többséget illetően azonban irányítás, vezetés, magyarázat nélkül a zene megközelíthetetlen, csak „vájtfülűek” számára jelent teljes azonosulást.

Bár a zene az összes művészetek között éppen bizonyos elvontságot tekintve a legproblematikusabb a hallgató oldaláról, mégis sok a közös vonás más művészetekkel az alkotói munka tekintetében. Köztudomású, hogy csak az eszközök és módszerek mások, amellyel az alkotók élnek a valóság visszatükröztetésére.

A kiindulás, az alapállás minden igazi alkotónál ugyanaz /a zeneszerzőknél is/, mint ahogy Ernst Fischer: A nélkülözhetetlen művészet című könyvében körülhatárolja:

„Az ember nyilvánvalóan több akar lenni, mint pusztán önmaga. Egész ember akar lenni. Nem tud beletörődni abba, hogy csupán egyed. Egyedi létének rész voltából a megsejtett és kívánt „egész” felé törekszik, az élet teljességét óhajlja, amelytől az egyéni lét korlátjai megfeszítják: egy áttetszőbb és igazságosabb világot áhít, olyat, amelynek értelme van.”

A nagy zenei alkotók egész életműve ezeket a gondolatokat példázza, még akkor is, ha mindezeket a zene elvont világában a zene speciális eszközeivel fogalmazzák meg. Minden alkotó a sorsától sokszor „megvert” tehetségével sóvárog utána, hogy a környező világot magába olvassza, azt magáévá tegye. Arra törekszik, hogy korlátozott „Én”-jét a művészetben egy közös léttel egyesítse, egyetemlegessé tegye, egyéniségét társadalmassítsa.

A műalkotás – még a zenei sem – mentes a kortól, mely „megszülte Őt”. Még akkor sem, ha a zeneszerző művének címében semmilyen gondolati tartalomra sem utal.

Lássunk néhány idézetet:

„Amit nekem a zene mond, amelyet én szeretek, a gondolat: mégpedig nem az, amely túlságosan határozatlan ahhoz, hogy szóba lehessen foglalni, hanem amely túlságosan határozott. Ezért nálam minden kísérletnél, hogy ezeket a gondolatokat kifejezze, találok valami helytállót, de azt is látom, hogy mindegyikből hiányzik valami.” (Mendelssohn)

„Fogadjuk el, hogy a zenei benyomások lényege a hangulat, de a hangulat gondolatokkal és képszerűséggel van telítve.” (Rimszkij Korzakov)

„Az élmény a zenében az a „közös valami”, amelynek segítségével kapcsolat létesülhet egyrészt mindenféle kép, esemény és eszme között, másrészt a zenei témák között.” (B.M. Tyeplov)

Mindezeket az idézeteket az alábbi elvekkel támaszthatjuk alá:

1. A hangszöveg pszichológiai szempontból viszonylag könnyen fordítható le fogalmakra és ezáltal alkalmasabb arra, hogy szavakkal ki lehessen fejezni. A hangjegylejegyzés is azt bizonyítja, hogy a „megfoghatatlant” fogalmakra fordítjuk le.

2. Kétségtelen tény, ha az érzelmeket a zene eszközeivel fejezzük ki, akkor teljesebbek, mélyebbek és határozottabbak. A pszichikai lét emocionális oldalának fogalmi-szövebeli kifejezéssel való megközelítése elvileg ugyan nehéz, de nem lehetetlen. Csak arról lehet szó, hogy az érzelmi tartalom szóbeli jelölésének, leírásának eszközei halványabbak, mint a tartalomnak a zene eszközeivel való kifejezése.

3. A zene a kifejezés funkciója mellett bizonyos esetekben betöltheti a konkrét

/személyhez, eseményhez, eszméhez stb./ jelentés /természet, karakter, stb./ és ábrázolás funkcióját is. A zeneirodalom számtalan példája bizonyítja ezt az állítást.

4. A megértés és a beleélés szempontjából az egyes zeneművek - tartalmuk jellegétől függően – különböző mértékben igénylik az általános zenén kívüli előkészítést. Ez a követelmény a legkisebb mértékben vonatkozik azokra a művekre, amelyekben eleve adva van a hangulati-érzelmi tartalom. /Pl. Bartók: Este a székelyeknél/ a legnagyobb mértékben azokra, amelyek fontos intellektuális tartalommal kapcsolódnak össze. /Pl. Bartók: Csodálatos mandarin, Cantata profana, stb./

5. Ha a zenét önmagában nézzük, azt látjuk, hogy nemcsak emocionális tartalmakat fejezhet ki: más a zenén kívüli megismerési eszközökkel együtt a zene ismereteket közlő jelentése igen jelentős, pedagógiai haszna rendkívüli. A zene képes arra, hogy elmélyítse a már birtokunkban lévő ismereteket azáltal, hogy új minőségi színezetet ad meglévő ismereteinknek és érzelmileg átfűtött ismeretekké alakítja azokat.

„A zenének egész mélységében és tartalmasságában való befogadása csak más, a zene határain kívül eső megismerési eszközök közreműködésével lehetséges. A zene emocionális megismerés.” (Tyeplov)

A modern pedagógia a zenei műveltséget, a zene lényegének megértését és művelését a zenei írás-olvasás elsajátításának oldaláról közelíti meg. Ez az út a legjárhatóbb, a legtermészetesebb, a magától érthető. De az elmondottakból eredően ez a módszer is kiegészítésre szorul, megerősítésre kényszerül az általános műveltség, az intellektualitás oldaláról. A zenei nevelés rendszerében a két tényezőnek állandóan együtt kell járnia, együtt kell hatnia.

Steiner Béla

HONOSÍTÁSI KÉRELEM

Bourbe Prairie de Castor, Újbor-mustrás, libás Szent Márton napján 2011-ben.

Nagyra becsült Városlakók!

A nevem Désiré Valet de Ferme, ám ebben nem vagyok biztos, mert hitelesnek tűnő források Didier Domestique Agricoleként, más dokumentumok pedig Desiré Domestique-nek említenek. Születésem ideje, származásom bizonytalan, így felmenőimről nem tudok sokat. Kétegy kórságát plántálni belém – elegendő volt egyik ifjúkori barátom. Ő mondogatta, ha kérdőre vonták: miként nem emlékezünk születésünk pillanatára, úgy nem emlékezünk majd halálunkéra sem. Következésképp az sem biztos, hogy élünk. Lehet, mások találtak ki bennünket, mi pedig másokat. Mi bizonyítja, hogy élünk egyáltalán? Hogyan lehetnénk hát felelősek tetteinkért? Mrožek volt ő, a szabadság-ideológus lengyel.

Nevem után francia lennék. Egy kisvárosban élek, Bourbe Prairie de Castorban. Őseim között van B. Hopste Zsigmond, kinek házassági szerződése ad magyarázatot vagyonára, társadalmi jogállására. Neve előtt a betű ragadványnév rövidülése, foglalkozása pedig diszkrétan: állatkereskedő. Mit szépítsük a dolgokat, Bögi Hoppsz te Zsiga ló-alkuszról van szó, aki gebéket vásárolt, föltüpirozta őket versenyparipákká, tenyészkancákká, és jó pénzért eladta. Ám ez nem von le értékemből semmit. Az övéből sem, mert okos volt, nem dorbézolt. Családalapításra fölhagyott e veszélyes foglalkozással. Összekuporgatott pénzén földet vásárolt, ezt bizonyos J. Balog Szilveszter – atyámnak mondott, egyszervolt színigazgató – örökölt, aki annyi adósságot fölhalmozott művészi ambíciói miatt, hogy ráment a jelentős földbirtok, rá a családi zongora is. A hatósági csodeljárás elől Párizsba menekült néhány kurtizánjával. Ott is adósságot csinált, végül szíven lőtte magát, pedig látható, hogy szívtelen volt, különben nem élte volna föl a családi vagyont. Az egyik kurtizán – a balettkar szólotáncosa – az édesanyám, bár ezt soha be nem vallotta. Eme zajos események után jött ebbe a prvoence-i városkába, már áldott állapotban. A szíve alatt hozott, hogy szabad legyen két keze a kufferek cipelésére. Ahogy megérkezett, a pályaudvar peronján letette a bőröndöket, kalapdobozokat, letett engem is: megszültem.

Gyakran utaztunk ide, Hódsárrét városába. Eleinte együtt, majd hogy nagyobbacska lettem, önállóan fedeztem föl őseim szűkebb pátriáját, Bodnár János hitös színiköri csász és levente-oktató birodalmát, a Népek Kertjét. Itt állt a Nyári Színikör, a nép ajkán: Faszínház. Ennek volt direktora J. Balog. Megállapíthattam: csak a fülesbagoly néz ki az ablakán. Mára, ahelyett, hogy műemlékké restaurálták volna, elbontották. A tüzelő- és építőanyagkereskedés árusította, helybéli családok bögrés-kályháiból ontotta a meleget zsindelestül, színpaddeszűkástul. A vasfüggöny tyúkólak bádogteteje lett. Felajánlották ugyan, de a Lajtnán innen nem ezzel: korszerű műszaki zárral tor-

laszták a birodalom nyugati kapuját imperialista rablóhordák elől. A kelléktár szatócsbolt lett. Szépségszalón a fodrász- és sminkszoba. Ionesco meggondolta magát, mégsem vásárolt parókát a kopasz énekesnőnek. A zsinórpadlás köteleiből kötélgyártók kilóra vásárolták. A színpadi lámpatestek utcai közvilágításá, a hangtechnika városi rádióvá, szövegkönyvek közkönyvtárrá, függönyök, kordinák, páholyok, nézőtéri székek vörös bársonya tűzoltósági rezesbanda díszöltözékévé vált – sorolhatnám a kótya-vetyét...

Bebarangoltam Hódtava partját, fölkerestem ősi kúriánkat. Az agrárproletár palota is eltűnt. Fődele nád, fala vályog, benne búbos kemence, szabadkéményes tűzhely, udvarán deszkapalánk a légöblítéses, megkönyebülészeti pottyanda. Volt, volt, volt... a Hajnal utcában. Földes kocsiút indult a Kanálistól, a házak előtt palló a gyalogjáró, árok partján papsajt, eperfasor... Vége a Cigányérben, partján dús a nád: itt az évtizedek alatt szépen cseperedett Városi Szeméttelap, csuszkatója likas lavórnak, ócska fateknőnek, kinek mire tellett, ha szánkóra nem. Rangjáról árulkodik korábbi neve: Akasztó-domb. Négy téglaszalot építendő fagerenda, strapabíró, igénytelen építmény, közszemlése kivégzések díszlete állott rajta valaha. A színlelőadások jegy nélkül látogathatók. Pusztai betyárok, gyilkosok végezték itt be földi pályájukat, ha a Hatalmas Nagyúr (vármegyei alispán, aki statáriális bíró, élet-halál ura) szavára fölsoarakozott a halál. Robotosok, mikor jöttek alkonyattájt az uraság mámazugi szőlejéből, már ott csüggtek sorban, koszlott kenderkötél nyakbavalón a rablóvilág híresei. Elhalkult a szó, megfagyott a históriás ének az ajkakon... – Hírlík: Morgenstern odéka járt meríteni ihletet, mikor írta a Bitódalokat.

Kamaszkorom telt kalász lett, határozottam: nemzöm ösvényére nem lépek, keskeny az, kacsaringós, bizonytalan járás esik rajta. Vagyont gyűjtő lócsiszár őszám a példaképem! Gyóntatómnak röviden meséltem erről, hát megajándékozott egy cserép virágfölddel. Bourbe Prairie de Castor mezején, hol Camargue bikái legelésznek, szemelgettem fűvirágmagokat. Kódexírók nem jegyezték fel nevét annak a prvoence-i trubadúrnak, aki ugyanitt, ilyen magocskákból tenyésztett újságot. Eladta Petrarcanak, ő műformává dicsőítette és szonettnek mondta. Virág Benedeknél hangzatka, Kazinczynál csengő dal az illő elnevezése. Akárhogy is becézük, látni, mi fényes pályát futott be... Gondoltam, hasonló esélyem nékem is van.

A magokat a cserépbe ültettem, szép gyp sarjadt. Felvirágozott, annak magjaiból két, majd négy, tizenhat, és egyre több cserépnit természettem, végül kicsinek bizonyult a virágláda, balkon, lakás... földet béreltem hát. Gypkockáim lettek, eladogattam, pénz a szalmaszakban. Az árendát megváltottam, enyém lett a birtok, közelgő a nagy idea.

Telkem sarkán vert-falú ház, emlékeztem gyökereimre. Beszántottam földem, elboronáltam, talajvitaminnal dúsítottam. Ezt még

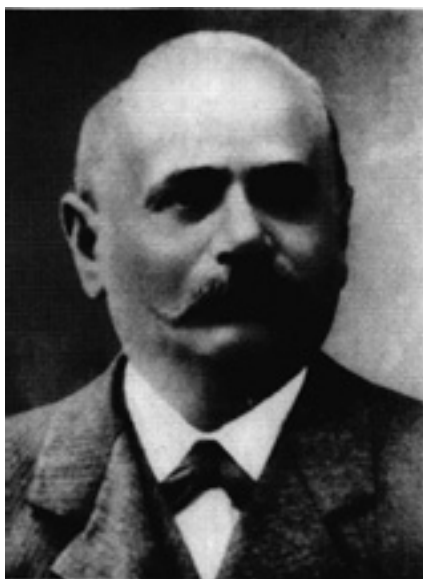
áldott emlékü első tanítónőmtől kaptam. Elővettem féltve őrzött, zacskónyi virágmagomat. A helyesírás szabályai – ez volt a vitamín, virágmag pedig az édesanyámtól kapott szóvirágmag. Palántákat neveltem, kiültettem őket. Szépen fejlődtek, egyet hagytam fáva nőni. Lombja alatt jó pipázni, aranylő borokat kortyolgatni. A többi bokrosítottam, nemesítettem. Önálló, független kertészetenben megterem úgy a mediterrán, mint a mérsékelt égövi szóvirágfaj. Sikerral kísérleteztem szárazságtűrő sivatagival. A sarkvidéki zuzmófélekkel boldogulok nehezen, klímakamra kell majd. Összességében már több mint nyolcvanezer tétel szóvirággal kereskedtem. Az eladottak hozományát – huszonöt és fél ezer, önálló jelentéssel bíró szó – bankomban helyeztem el, mellé rendelttem negyvenkétezer háromszáz jelentéssort, hármezer nyolcszáz szólas befektetési-arany, páncélteremben őrzik feyveresek. Kettőezernyi apró mindig nálam. Ha gyarapszik, utalom a Szókincstárba, ott vezetik folyószámlámat. Lakossági bank ez, vezető részvényesként az Igazgatótanács tagja vagyok, felszólalási joggal. Szavazatival nem. Közületi bank a Tudományos Akadémia, ott nyelvészek a bankárok, több mint másfélmillió kereskedelmi tételt halmoztak föl, de óvakodnak az inflációtól, nem osztogatnak. Tehát messzi idegenben gyűjtött vagyonom már őseim földjén. Magam is jönnék, ha kérésem teljesítő üdvözlésre talal.

Honosításom esetén szükségem az östermelei igazolvány, és elsődleges lakóhely is. Kiutalható lakóingatlan híján megfelel a most épülő színház függönyraktára, vagy a Királyi Páholy. Beérem az igazgatói irodával... Ott kerülhetek olyan helyzetbe, mint az egykori direktor: történt, hogy hozzá fordult a kitűnő jurnalista vulgaris. Levélben kért 100 pengő kölcsönt. A válasz ez volt: „A Tudományos Akadémia Nyelvhelyességi Bizottsága által jóváhagyott szabályok szerint a 10 pengőt egy nullával kell írni. Barátsággal: J. Balog” – És nem adott egy vasat sem.

Ha meghallgatásra, befogadásra talalok, ívelő gazdagságom lesz a város jobbulása. Valom: ami nincs kész, arról nem beszélek. A készről meg minek? Rossz sáfár a hiúság, tudja ezt a róka, kiénekelte a holló csőréből a sajtot. Tudom, olvastam La Fontaine versében, elsőként nékem mutatta. Nem az a fontos, mit ígérek. De az, amit cselekszem. Mert az ígért: terv, munkaprogram, kötöttség. Nem kedvelem, hát nem is ígérek semmit. Kérek. Befogadást, egy tetsző város polgárai közé. Mert kell a hordó, kell a pince, hol érlelődhet az ember reménye. Péczeli József költő a Mindenes Gyűjtemény címlapjára ezt írta 1789-ben: „Mindennek tetszeni lehetetlen, akarni együgyűség.” – Önző egészségőrző program, kerülendő a gutaütés. Szem előtt tartom. Kritikusoknak, cenzoroknak javallom, hasznos kuruzslás ezen ígért. Szerénytelenül ajánlom magamat.

Választ post restante várok: Désiré Valet de Ferme

BÉRES DEZSŐ

KOKRON JÓZSEF

A Hódmezővásárhelyi Divat Kötöttárugyár, valamint utódcége 2003. szeptember 1-ig működött.

123 évvel ezelőtt Kokron József harisnyaszövő segéd által megnyitott műhelyből fejlődött ki az a gyár, amelynek az 1980-as évek elején több mint 5000 dolgozója volt.

A fejlődés útja szoros kapcsolatban állt az adott kor gazdasági helyzetével és lehetőségeivel. Az ipar fejlődése a textilipar kibontakozásával indult el. Ez az iparág, ahol a tőke gyorsan megtérül, kisebb befektetés szükséges, és tömegesen lehet alkalmazni az olcsó női- és gyermek munkaerőt. Kiterjedt piaca van, és nagyon gyorsan profitál a tőkések.

A századfordulótól az első világháborúig gyors fejlődésnek indult a textilipar.

Kokron József 1889-ben érkezett Hódmezővásárhelyre. Saját kötészeti harisnyát árulta a piacon. Termékeit megszerették, és olyan forgalma keletkezett, hogy munkájához segítségre lett szüksége. Az alkalmazottak száma folyamatosan nőtt, és sok új gépet vásároltak. A Teleki utca 18. szám alatti házat folyamatosan bővítette, és a szomszédos épületet is megvásárolta és átépítette.

Országosan is sikerei voltak az üzem termékeinek. Az 1896. évi ezeréves kiállításon Kokron elismerő oklevelet kapott.

A Szegei Kereskedelmi és Iparkamara évkönyvei rendszeresen foglalkoztak Kokron termékeivel és megállapították, hogy a divatosság, a minőség tekintetében különbek, mint az osztrák gyáraké.

1920. április 18-án a szegei cégbíróságon „Kokron József és Fiai Kötészöttárugyár” név alatt jegyezték be a társaságot.

1922-től már nemcsak kiskereskedőknek, hanem több nagykereskedőnek is értékesítették termékeiket.

Az első világháború után a gyár tovább fejlődött. 1926 januárjában a gyár csoport 6 333 dollár értékű volt. A gyár fejlesztését részben

A HÓDIKÖT TÖRTÉNETE

hitelekkel és jelentős állami kedvezményekkel valósították meg. Ekkor már több mint 800 munkást foglalkoztattak. Elkezdték a hátul varrott harisnyák gyártását, amely jelentős piaci sikereket ért el. Az alapanyagok biztosításához fonodát is létesítettek. 1934-ben a gépek és épületek összértéke 1 158 990 pengő volt. 1938-ban a fonodát már Kistarcsán működött. A gyárat Kokron József halála után a fiai vezették tovább. József nevű fia a termelést irányította, Károly nevű gyermeke pedig a kereskedelmi területet felügyelte. Nagyon sok civil szervezetnek voltak tagjai.

Az 1929-ben kirobbant világgazdasági válság nem rázkódtatta meg a gyárat, a termelés nem csökkent. 1930 után a gyár aranykorát élte. Kialakult a végleges profilja is. A harisnya mellett a svájcisapka lett a legfontosabb gyártmányuk. 1935-ben közel 300 000 darab különféle kötöttáru állítottak elő. Termékeiket védjegyeztették. Az alapító eredeti nevének – Cocron – megfordított alakját „Nor-coc” alakban vették lajstromba. A jó minőségű fonalak előállításához a gyárjü egy részét importból szereztek be, amihez devizát a Magyar Nemzeti Banktól kaptak.

A második világháború közvetlen megelőző időszakban a produktivitás fokozatosan csökkent, a termelés mennyisége többé már nem érte el az 1932-1936-os évek színvonalát.

ÉRTÉKESÍTÉS

Belföld

Az üzem fejlesztésével párhuzamosan fejlődött az értékesítés is. Bővítették a piacot, és egyre több üzletféllel kerültek kapcsolatba. (1925-ben 300 folyószámlájuk volt, vagyis ennyi üzletfélük.) Reklámra jelentős összegeket fordítottak. Plakátokat, mozi hirdetéseket is készítettek. Vásárokon és kiállításokon vettek részt.

Export

A gazdasági válság utolsó éveiben, mikor a belföldi kereslet csökkent, sor került az exportra is. Komoly állami támogatásokat kaptak az exportőrök. Piacaik voltak Norvégiában, Hollandiában, Angliában, Egyiptomban, Szíriában, Kanadában, Libanonban, Tunéziában, Palesztinában, az afrikai gyarmatokon, az USA-ban, Németországban, Brazíliában, Marokkóban. A barter kereskedelem már akkor is létezett, de úgynevezett kompenzációs üzleteknek nevezték.

1943-ban a dolgozók gyerekei részére óvodát építettek. Megalakult a Kokron gyári sportkör is, amelynek labdarúgó, lővész, vívó, úszó, asztalitenisz és sakk szakosztálya volt.

A szakmunkások kitanítatása érdekében saját tanonciskolát szerveztek, ahol évente 40-50 főt oktattak. 1943-ban Aradon is meg-

alakult egy részleg, ahol elsősorban sapkákat gyártottak. 1937-ben a Kistarcsai fésűsfonodát is megvásárolták. 1941-ben Szabadkán is megvettek egy gyárat.

A második világháború közvetlen megelőző időben úgy tervezték, hogy leszerelik és elszállítják a gyár termelő berendezéseit, de ez csak nagyon kis mértékben valósult meg. 1944. október 8-án a szovjet csapatok bevonultak a városba, és a munka lassan újraindult. Először az elhagyott javak kormánybiztosa irányította az üzemet, majd bérbe adták. 1948. március 25-én államosították.

Ezt követően a produktivitás folyamatosan nőtt. Egyre több ember dolgozott a gyárban. Új üzemterületre volt szükség, ami úgy oldódott meg, hogy a Gyapotfeldolgozó Vállalat megszűnése után az épületeket a kötöttáru-gyár tulajdonába adták.

Az 1956-os események jelentősebb kárt nem okoztak, a termelés bővítése, a rekonstrukciós program megvalósítása tovább folytatódott. Az iparág központi célkitűzése az volt, hogy a nagy létszámú fejlesztéseket elsősorban vidéken kell megvalósítani. Ezzel párhuzamosan a mezőgazdaságban is egyre nagyobb egységek jöttek létre, és jelentős létszámú – elsősorban női munkaerő – szabadult fel. Ezekből biztosította a munkaerő utánpótlását a vállalat.

A rekonstrukciós beruházási program három ütemben valósult meg:

1. A makói úti Gyapotfeldolgozó Gyár átalakítása kötöttáru-gyárrá.
2. A kötöttáru-gyártás bővítése új gépek beszerzésével.
3. A Teleki utcai – régi Kokron-gyár – telephely teljes rekonstrukciója.

A három programra több mint 106 millió forintot fordítottak.

1956-ban a gyár élére Árvai Jenő került Budapestre. Az ő irányítása alatt tovább folytatódott a fejlesztés. 1956 és 1980 között több mint 1 milliárd forintot fordítottak beruházásokra.

Az új gépeket elsősorban importból szereztek be, mert Magyarországon csak néhány varrógéptípust gyártottak. A gépekhez és az épületek felépítéséhez szükséges forrásokat egyrészt hitelből, másrészt pedig különböző támogatásokból sikerült megszerezni.

A nem Vásárhelyen működő üzemek kizárólag a legmunkaigényesebb műveleteket, a konfekcionálást végezték.

Valamennyi egységben megvolt az egészséges és biztonságos munkavégzés feltétele. Működött orvosi rendelő, üzemi étkezdé. A megfelelő szakmunkás-utánpótlás érdekében az elméleti és gyakorlati oktatás is kialakításra került.

Kialakult a gyár végleges gyártmány szerkezete, amely négy termékcsoportra oszlott.

1. Síkkötött, felsőruházati termékek-pu-

lóverek, kardigánok, mellények, férfi, női és gyermek méreteken.

2. Körkötött felsőruházati termékek, tréning-és szabadidő ruhák, T-ingek, pólók elsősorban pamutból.

3. Síkhurkolt termékek - különösen nagy értékű gyapjú és gyapjú típusú szintetikus fonalakból - főleg exportra.

4. Sapka termékek - hagyományos gépeken készített svájci - és mintás sapkák gyapjúból.

A növekvő termeléshez egyre több munkásra volt szükség. Hódmezővásárhelyen már nem lehetett tovább növelni a létszámot, így a közeli helyeken, majd később távolabbra nyitottak ki működő egységeket. A vidéki üzemekben - Csongrád, Tiszalök, Fehérgyarmat, Csorvás, Makó, Jánoshalma - mintegy 2000 fő, Hódmezővásárhelyen pedig 3000 fő dolgozott az 1980-as évek elején. A termelés darabban megközelítette a 10 milliót évente, az árbevétel pedig meghaladta az egymilliárd forintot. Ezt a mennyiséget már nem lehetett Magyarországon eladni. Egynegyed része nyugati, egynegyed része keleti exportra irányult. Ebben az időben a világ több mint negyven országába jutottak el a gyár termékei.

Termékeinket nem közvetlenül, hanem nagykereskedelmi vállalatokon keresztül értékesítették. Az exportot a Hungarotex később a Tricotex bizományosi formában adta el. A megfelelő piaci információkat a külkereskedelmi vállalatok külföldi székhelyű vegyes vállalatától kaptuk.

A gyár a különböző piacokra megfelelő kollekciókkal készült, amelyeket az iparművészek terveztek, és akik a legfontosabb divat kiállításokon esetenként részt vettek.

A belföldre szállított termékeket a 12 db *Röviköt nagyker* kereskedelmi vállalatokon keresztül értékesítettük, akik divatbemutatókon választották ki az adott modelleket és színeket.

A belföldi vevőigények megismeréséhez nagyban hozzájárultak a Budapesten és az ország különböző helyein működő mintaboltok forgalmi adatai is.

A gyár termékei elsősorban természetes (gyapjú, pamut) alapanyagokból, kisebb arányban szintetikus fonalakból és ezek keverékeiből készültek.

Igen gyümölcsöző kapcsolat volt a Nemzetközi Gyapjútítókársággal (IWS) is, ahonnan a legújabb divat szempontokat és technológiát is megkaptuk.

A szorosan vett termelési és értékesítési feladatok mellett egyéb tevékenységekkel is foglalkoztak. A Teleki utcán működő kultúrház rendszeres programokkal várta a gyár dolgozóit. Itt működött a több mint 10 000 kötetes könyvtár is. A saját működtetésű bölcsőde és óvoda mellett általános és speciális (nőgyógyászati, fogászati, fizioterápiás stb.) orvosi rendelők is voltak. Mártélyon és Csongrádon önálló üdülövel rendelkezett a gyár, de az ország más területein is voltak bérleményei.

Az 1980-as évek közepétől alapvetően megváltoztak a piaci körülmények, elsősor-

ban a keleti relációban, ahol a gyár termékeinek egynegyedét értékesítettük. A termelés és a létszám folyamatosan csökkent, a fajlagos költségek nőttek, az időközben levált önálló egységek, (Marz- Hódiköt Kft., Royal-Tee Kft., Alpha Kft.) gazdasági társaságok, külföldi - magyar vállalatok kivitték a legjobb részeket a nagyvállalatból. A Hódikötöt terhelő kötelezettségek pedig az egyre szűkülő és kisebb állami vállalatnál maradtak, és 1991-re a pénzügyi helyzet annyira ellehetetlenült, hogy bekövetkezett a gyár felszámolása.

A felszámolási eljárás már csak a Makói úton lévő terméksaladót és az azokat előállító termelőegységeket érintette (durva síkhurkolt felsőruházati cikkek).

Az 1991 és 1997 között a kötelezettségtől mentesített egység viszonylag rentábilisan működött, a bevételek fedezték a kiadásokat, a termékeket jó áron lehetett értékesíteni. Ez az egység még a felszámolás előtt három

részre oszlott, létrejött egy német-magyar és egy angol-magyar vegyes vállalat, megmaradt egy állami rész, amely később eladásra került. Az új tulajdonos azonban nem rendelkezett megfelelő működő tőkével ahhoz, hogy a legfontosabb fejlesztéseket megvalósítsa, ennek következtében 2003-ban ez az egység is felszámolásra került.

A Makói úti gyárban létrejött vegyes vállalatok időközben 100 %-ban külföldi tulajdonba kerültek és azóta is eredményesen működnek. A két cégnél (Marz, Maropa) közel 500 fő dolgozik. A 20 éve működő Marz-Fashion Kft. jelentős fejlesztéseket tervez, melynek kapcsán megduplázza a termelőterületét, és növeli a foglalkoztatottak számát.

Az állami vállalat felszámolása 1997-ig tartott, a működés fenntartása mellett. Az eljárás végén a felszámoló - REORG Rt. Budapest - átalakította a gyárat részvénytársasággá, és így értékesítette.

A Teleki utcán, ahol az eredeti Kokron gyár volt, ma már csak két kötöttárugyártással összefüggő gazdasági társaság működik. Az egyik a Dinamika Bt. amely kelmek kötésével, festésével, kikészítésével, valamint steppeléssel foglalkozik. A másik vállalkozás pedig felsőruházati termékek és anyagok kis- és nagykereskedelmi értékesítését végzi.

A textilipari gyártókapacitások az utóbbi 15-20 évben jelentősen átrendeződtek. A nagy hagyományokkal rendelkező fejlett országokból az olcsóbb távol-keleti régiókba települtek. Itt a fejlődés igen gyors volt, jelentős termelőegységek jöttek létre, ahol a bérköltségek mellett az egyéb ráfordításokat is optimalizálni, minimalizálni lehetett.

Az elkövetkező években nem várható hogy ez a tendencia meg fog változni, emiatt a honi textilipar nem fog olyan jelentős sikereket elérni, mint a 70-es és 80-as években.

Villányi László

A fotókon profi modellek bemutatója

A HÓDIKÖT MINT A DIVAT EGYIK MEGHATÁROZÓJA

A II. világháború után elkezdődött az ország újjáépítése és a gazdaság helyreállítása.

Hazánk gazdasági helyzete, az ideológiai változások azonban nem kedveztek a divatnak. 1948-49 folyamán az ország többi kis- és nagyvállalatához hasonlóan fokozatosan államosították a textilgyárakat, szabócégeket, divatszalonokat, s tulajdonképpen a divatot is. Az államosított divat célja az ország felöltöztetése lett.

Ennek a célnak elérése érdekében az Iparművészeti Akadémia 1948-ban főiskolai rangot kapott, amellyel a képzésnek is rangot kívántak adni.

1951-ben a Könnyűipari Minisztérium megalapította a Ruhaipari Tervező Vállalatot, (RTV) amely az államosított ruházati ipar fellegvára, irányítója lett. (Az RTV többszöri átalakulása után, 1974-től Magyar Divat Intézet nevet kapta. Jelenleg is ezen a néven működik.)

A hazai nagy gyárak többségének alapítása a háború előtti időkhöz nyúlik vissza. Az államosítások követően, a tervgazdálkodás bevezetésével a hazai textil- és ruhaipari gyárak termelésében is a mennyiségi kvóták teljesítése került a minőségi szempontok elé. Tudatos változás akkor következett be, amikor az iparvállalatokká átszervezett gyárak saját vendég tervezővel kezdtek el dolgozni. (www.szocialistadivat.hu)

Az 1889-ben Kokron József által alapított kötszövőműhely folyamatosan fejlődött, majd 1948 márciusában államosították. Ezt követően a gyár többször is profiltisztításon ment keresztül, és továbbra is jelentős fejlesztéseket hajtottak végre.

Elsőként B. Kovács Ferencné, Somogyi Emőke iparművésszel beszéltem, aki 1961-1971 és 1976-1991 között dolgozott a gyárban tervezőként.

Mikor kezdett dolgozni, és milyen volt a kezdet?

Az Iparművészeti Főiskola kötszövőtt szakán tanultam. A diplomamunkámat a Hódmezővásárhelyi Kötöttárugyár síkkötött profiljában készítettem.

Amikor 1961-ben elkezdtem itt dolgozni, iparművész státusz nem volt, így „csak” kereskedelmi ügyintéző besorolást kaptam.

Ekkor már három iparművész dolgozott itt. Korábban Dóda Mihályné varrodavezető tervezte az új termékeket.

Tésik József (1929-2002) 1957-ben került a gyárba, ő volt az első iparművész.

1975-ben így nyilatkozott a kezdetekről és későbbi munkájáról:

„Az alapoktól indultam; azt értem az alapokon, hogy akkor még a vállalat is sokkal kisebb, 600-700 főt foglalkoztató, korszerűtlen gépekkel felszerelt üzem volt. Nehéz volt

a kezdet. Az első kötöttáru-iparművész generációban a szakma úttörőjeként kerültem az iparba. Abban az időben nem is tudták, mit jelent ez a megfogalmazás: művész az iparban. Nehéz, küzdelmes munkával kellett a tevékenységünket elfogadtatni, ezt a fajta művészetet meghonosítani...

Amit csinállok, megosztott terület, körkötőgépi kelme- és modelltervezés. Női-, férfi- és gyermekruha terveket gondolok ki. Sokan úgy vélik, hogy a mi munkánk divattervezés. Pedig nemcsak az, hiszen technikai ismeretek nélkül nem lehet gépekre tervezni. A 18 év alatt azt is megtanultam például, hogy egy zseb elkészítése mennyi normaidőt vesz igénybe, azaz megtanultam a lehetőségek függvényében gazdaságosan tervezni. Nyilvánvaló, hogy a gazdasági kötöttségek miatt nem lehet mindig megvalósítani a legjobb elképzeléseket. Ezeket csak egyedi alkotó munkánál tudjuk hasznosítani.” (CsMH, 1975. október 31.)

Fekete Jánosné, Loványi Erzsébet (1932-2010) diplomájának megszerzése után 2 évvel, 1959-ben kezdte tervezői tevékenységét a gyárban és 1987-ig – nyugdíjazásáig – folytatta a tervezői munkáját itt.

Feketéné Erzsike így vallott munkájáról 1973-ban:

„Nem elég a jó ízlés és a kiváló rajzkészség a tervezéshez. Munkánkhoz alaposan ismerni kell az üzemi adottságokat; célkitűzéseket, irányelveket. Az üzemi kötöttségeken kívül szükséges szem előtt tartanunk a kereskedők igényeit, és nem utolsósorban a divatirányzatok legújabb hajtásait. Nagyon ügyesnek kell lennie a tervezőnek ahhoz, hogy e szempontokat összehangolva a saját művészi elképzeléseit is kifejezésre juttassa[...]

A növekvő igények fokozottabb munkatempót követelnek. Egyidejűleg többfajta tervezéssel is foglalkozunk, attól függően, milyen és hova irányuló árurol van szó. Mivel vállalatunk fő célja a hazai áruellátás, így munkánk törzsanyaga a belföldi kommersz áru tervezése. [...]

A Kuwait-Las Palmas-i divatbemutatóra, melyet a Hungarotex rendez magyaros kollekciókból, 12 magyar vállalat részvételével. Szeretjük az ilyen külföldi reprezentatív bemutatókat, mert ilyenkor van szükség valószínűleg fantáziánkra, művészi alkotótevékenységünkre [...] zsúrizett „kuwaiti” darabok: Itt van egymás mellett a matyó-mintás kötött kiskosztüm, a lila tónusú somogyi rojtos kendős kollekció és a sárga-arany-szővésű japános trevira nadrágkosztüm. A legszebb talán mégis a fehér trevira alapon vásárhelyi mintás nagystélyi ruha, hasonló kabáttal.

Egy évre átlagosan 8-10 ilyen reprezentatív divatbemutató jut, de ezek csak mintakollekciók, egyedi darabok, nincs mögöttük árutermelés...” (CsMH, 1973. 1. 11.)

Erzsike a Collegium Stil férfi női, síkkötött termékcsaláddal az 1986 évi Ipari Formatervezési Nívódíj díjazottja volt, mely kollekciót a svájcisapkás férfi mutatja be.

Bubb Ferenc /1936-2010/ 1960-tól volt a gyár iparművésze.

A gyár 1961-ben vette fel a Hódmezővásárhelyi Divat Kötöttárugyár /HÓDIKÖT/ nevet. Ő tervezte a földgömböt szimbolizáló HÓDIKÖT emblémát.

Az egyik 1965-ös helyi újságban a következőképpen írnak róla, illetve nyilatkozik:

„A fiatal, 29 éves tervezőművész 2 éve már a tervezés mellett gyártmányfejlesztéssel is foglalkozik. Tehát bizonyos értelemben technikus, mérnöki munkát is végez. Sajátos munkafeladat és munkaterület ez - mondja Bubb Ferenc. A tervezést és a gyártmányfejlesztést így együtt nem tanítják a főiskolán. Egyelőre még neve sincs ennek a speciális beosztásnak. Maga az élet, a gyakorlat lépett fel azzal az igénnyel, hogy a tervezőművész gyártmányfejlesztéssel is foglalkozzon, hogy a fazontervezés mellett ismerje a felhasználásra kerülő anyagot és a rendelkezésre álló gépparkot. Művészeti és tudományos munka ez egyszerre....

A tervezőművésznek manapság nem elég a divattal, az ízlés fejlődésével lépést tartani, vagy azt bizonyos értelemben megelőzni. Napjainkban nemcsak a divat, a fazonok, a színek, formák változnak, hanem maga az anyag is. Az új, szintetikus anyagok pedig új forma- és színlehetőségeket hordoznak magukban. Ha tehát alaposan ismerjük az anyagot, természetét, tulajdonságait, nemcsak felhasználói lehetünk az anyagnak, hanem annak tulajdonságait is alakíthatjuk. Bubb Ferenc szívesen tesz eleget ennek az ötvözött feladatnak.” (CsMH, 1965. 10. 29. 2 p.)

Manninger Mária a későbbiekben (1967-69 valamint 1980-90 között) járt Budapestről Vásárhelyre tervezni.

Melyek voltak ennek a kornak a jellegzetes termékei?

Emöke: Az 1950-es évek végének egyik jellegzetes terméke a Sadi mellény /"V" nyakú, végig gombos, hosszú ujjú/ volt, amelyet kártolt gyapjúból, körkötőgépen kötött kelméből gyártottak.

1961-ben a vállalatnál teljes egészében megszüntették a harisnya gyártását.

Az 1960-as években a síkburkoló gépek egyik ismert és népszerű terméke – alapfazonnak számított – a kártolt gyapjúból készült twiszt pulóver ("V" kivágású, raglán, hosszú ujjú) volt. Ezek a fazonok gyönyörű színűek voltak.

Örök divatnak számított az 1930-as évektől a rendszerváltásig gyártott svájci sapka, amely a divatbemutatók rendszeres kelléke is volt.

Közismert termék volt a pamut, fonák oldalán bolyhozott kelméből készült mackó (bebujós, elől húzózáras, gumírozott ujj- és nadrág aljjal), amely kezdetben otthoni gyerekruha volt. A későbbiekben folyamatos fejlődésen ment keresztül, amelyből a tréningruházat, mint körgépi termékcsoport alakult ki. Anyagának színoldalát poliamid, fonák oldalát pamut fonalból kötötték, amelyet később bolyhoztak. A fazonok aljarészei gumírozás helyett, kötött kelméből készültek.

Milyen rendszerben dolgoztatok?

Emöke: A Ruhaipari Tervező Vállalattól, később ennek utódjától, a Magyar Divat Intézetől érkeztek a divat változásaival kapcsolatos információk. Tavasz-nyári és őszi-téli trendeket kaptunk. Innen informálódtunk az új divatvonalakról, ruhabőségéről, szoknya-hosszról, stb., valamint a divatszínekről.

Az iparművészek számára évente két alkalommal nyílt lehetőség külföldi utazásra, amelyet a HUNGAROTEX szervezett.

Ezek alapján készítettük a féléves belkereskedelmi, valamint szovjet és egyéb külföldi kollekciókat. A kereskedelem képviselői választották ki, melyik termék kerüljön az üzletkebe.

A belkereskedelmi és szovjet exportra gyártott termékek nagyszériásak voltak. A „Rubolt”-nak (mintabolt Budapesten) viszont, reprezentatív ruhákat terveztünk, amelyek csak kis szériában jelentek meg az üzletben.

Kereskedelmi bemutatókon választották ki a kereskedelem szakemberei az értékesítésre kerülő termékeket.

Többször felvetették a kereskedők, hogy ők irányítsák a divatot, mondván, ők jobban ismerik a vevők igényeit.

Milyen fejlődés volt látható a művészi tervezés hatására?

Emöke: A gyerekruhák színesebbek lettek.

A korosztályhoz illő minták is kerültek a termékekre. Ezek a cikkek némileg hasonlítani kezdtek a felnőtt termékekhez.

A '60-as évek végén kezdődött a Trevira korszak, amelynek termékei a poliészter fonalból gyártott pulóverek, kardigánok. Ezek szettben is készültek, valamint rakott szoknya, egy és kétrészes ruha. Ezek a szép, élénk színű termékek strapabíróak voltak, mégsem számítottak kényelmes viseletnek, mert nem voltak nedvszívóak és jól vezették a hőt.

A Trevira és akril termékekre terveztünk jacquard (két vagy több színű) és csipke („át-tört”) mintákat.

Új termékként léptek be a körgépi krepp-nejlon árúk.

A '80-as években már megjelentek a lezsebb fazonok is. Ez mutatja a reklámgrafika is.

A pulóverekre kisméretű, igényes kézi hímzést is terveztünk. A számítógép vezérlésű, automata síkkötőgépek lehetővé tették a nagyobb méretű minták tervezését és gyártását is.

Az automata hímzőgép a körkötött árukat díszítette /gallér, zseb, elejére, stb.).

Milyen alkalmakra tervezték még?

Emöke: Rendszeresen részt vettünk pályázatokon, kiállításokon és divatbemutatókon. 1962-től rendszeresen megjelentünk a Budapesti Nemzetközi Vásáron /BNV/. Kisebb kiállításon, mint pl. a Szegedi Ipari Vásáron is voltunk. Külföldön: Düsseldorfban, Münchenben, Kölnben, Párizsban, Hollandiában és Moszkvában is szerepeltünk. Ilyen alkalmakra teljes öltözetet terveztünk. Ezek részei nem mindig kötött termék volt. Pl. egy kötött mellényhez és kardigánhoz szövött anyagból készült inget, nyakkendőt és nadrágot készítettünk. Az öltözetekhez sokszor tettünk kellékeket is, pl. sálát, sapkát, különösen svájci sapkát.

Milyen eredményekkel zárultak ezek a rendezvények?

Emöke: Az iparművész kollegáimmal

együtt, - egyénileg és közösen is – kaptunk számtalan díjat. Pl. *Év legszebb terméke, Ipari Formatervezési Nívódíjat, Aranygyűszű szakmai díjat.* Ezeket a díjakat elsősorban a cég kapta, és csak másodlagosan a tervező.

Az exportáru értékesítését először a MODEX, 1966 után a HUNGAROTEX külkereskedelmi vállalat bonyolította le.

Másik beszélgetőtársam Sándor Eszter, aki 1971-78-ig dolgozott a HÓDIKÖT-nél.

Mikor és miért jött a HÓDIKÖT-höz dolgozni?

Eszter: 1971-ben diplomáztam a főiskola textil szakán. A diplomamunkám itt készítem. Ebben az időben már jó híre és vezető szerepe volt a cégnek, ezért döntöttem úgy, hogy ide jövök dolgozni.

Tervező státusz nem volt, ezért műszaki ügyintéző 2 lett a besorolásom, amely a szakmai hierarchia legalján helyezkedett el.

Mi jellemezte e korszak divatját?

Eszter: A 70-es években az egész világ divatjában volt egy „bukfenc”. Erre az időszakra jellemző volt a fiatalok lázadása. Levetették a szülők eleganciáját. Megjelent a hippi divat, a farmer. Olyan ruhákat szerettek viselni, amelyben pl. le lehetett ülni a lépcsőre.

Mikre kellett figyelni a tervezés során?

Eszter: Jellemző volt a hiánygazdálkodás, szabott árak, amelybe „bele kellett férni”. Ezért egyszerű fazonokat terveztünk, amelyre jellemző volt a divatosság, és a nagy darabszám.

Adott volt a szabvány, a méretátlázat, ezeket nem lehetett áthágni. A felhasználható kellékek (pl. gomb, húzózár, stb.) is behatároltak a tervezési lehetőségeket. A terméknek gazdaságosnak kellett lennie.

Milyen jellegzetes kollekciókat tervezett?

Eszter: A Zebra, gyerekkollekció elkészítésénél, mint tervezők hárman (egy budapesti, egy szombathelyi és én, mint vásárhelyi tervező) fogtunk össze. Így készült el egy komplett összeálló gyerek öltözék, körkötött csíkos ruházat, zokni és vászoncipő. Ezeket így kompletten is meg lehetett vásárolni. Ez az összefogás és ennek eredménye pozitív sajtóvisszhangot kapott.

Egy másik érdekes kollekcióm a körkötött farmerhatású kelméből (szín oldalon poliészter és elasztikus, fonákaloldalán pamut) varrt gyermekkollekció. Kétrészes öltözék felső része (kivételesen engedélyezett) nyomó patenttal záródó, síkkötött virággal díszített felsőrészből és trapéz nadrágból állt.

Milyen volt a szovjet igény?

Eszter: A szovjet kollekciókban rendszerint a jacquard (több színű) mintás termékek szerepeltek, hagyományos, alapszínekben, amely a mi akkori ízlésünktől kissé eltérő volt. Megtörtént, hogy néhány, számunkra szebb darabot is kiküldtünk a kollekcióval Szovjetunióba. Az eredmény az lett, hogy ezeket a darabokat félretették, mondván, nekik ilyen nem kell.

Amikor a szovjet megrendelés több tízezer darabos volt, akkor a gyári kapacitás „megengedte”, hogy a belföldi termékek egy kicsit munkaigényesebbek legyenek.

A Nyugat-európai tapasztalatokat, mennyire lehetett hasznosítani?

Eszter: A nyugati divatot csak óvatosan lehetett követni. Egy-egy divatbemutatóra készültek magasabb szintű tervek. A kor azonban nem volt érett rá, hogy ezeket megvalósítsuk és azok az üzletekbe is kerüljenek. A játékszabályokat be kellett tartani, nem lehetett a sorból kilógni.

Az éves nagy divatbemutatókat valamelyik neves budapesti szállodában tartották. A rendezvényeken a HÓDIKÖT kollekciók tervezőinek nevét megemlítették. Ezért a többi cég iparművészei kissé irigykedtek is ránk. Egyébként az iparművészeknek nem volt „nevük”.

A vezetőimtől és a technikusoktól megkaptam a maximális segítséget. Az akkori vezérigazgató - Árvai Jenő - pl. egy hathetes iparművész alkotótáborba is elengedett, valamint egy síkkötőgépet, és fonalat is biztosított az alkotáshoz. Ha a technikustól kértem valamit, lehet, hogy első hallásra elküldött azzal: „álmodjál valami mást”. Többségében ezeket az eseteket azonban később mégis megoldotta, a számára is szakmai kihívást jelentő ötleteket.

A Debreceni Ruhagyár, a Soproni Ruhagyár, az Elegant — Május 1. Ruhagyár, a Vörös Október Férfiruhagyár, a Hódmezővásárhelyi és a Budapesti Finomkötöttárugyár, a Békéscsabai Kötöttárugyár, a Fékon stb. kollekciói minőséget garantáltak mind a hazai, mind a nyugati piacon.

Juhász Anikó

EGY VÁSÁRHELYI TUDÓS AMERIKÁBAN

Interjú Kovács L. László vásárhelyi születésű, az Amerikai Egyesült Államokban élő professzorral, akinek elsősorban könyvtárosi munkája iránt érdeklődik Kovács István szerkesztő.

Kérlek, beszélj vásárhelyi indításodról!

Tanulmányaim és életpályám alapjait a Bethlen Gábor Gimnázium kitűnő tanárai és a Debreceni Teológia tudós professzorai határozták meg. A humán osztály megadta az alapot a történelem, az irodalom és a nyelvek területén, amit Debrecen a következő években minden szempontból előbbre vitt, ahol a görög-római klasszikus idők iránt is felkeltették figyelmemet. Tanáraink között volt a Vásárhelyről származó neves református lelkész, egyháztörténész, Pákozdy László Márton (1910–1993), Pákozdy Ferenc (1904–1970) költő testvére. Az évek folyamán köztünk szoros baráti kapcsolat alakult ki, és tanulmányaim szempontjából meghatározó személy maradt életem végéig.

1957-ban kerültél ki az Egyesült Államokba. Itthon teológiát tanultál. Hogyan lettél könyvtáros?

Az Egyesült Államokba angol tudás nélkül kerültem ki, így természetesen először segédmunkásként tartottam fel magamat. Szabad időmben az angolt tanultam, és idővel bejutottam a New York-i Egyesült Nemzetek Titkárságára. Akkoriban ott én voltam az egyetlen magyar menekült, később előléptettek, és a Biztonsági Tanácshoz rendeltek. Beosztásom szerint az akkori ENSZ-főtítkárnak, Dag Hammarskjöld (1905–1961) közelébe kerültem. A Titkárságon azonnal

beiratkoztam az angol nyelv tanulására, és rendszeresen egy összeget félretettem tanulmányaim folytatására. Az ottani nyelvtanárom ösztönzésére felsőbb szinten tanultam angolt a Columbia Egyetemen, ahol szinte „belémverték” a helyes kiejtést. 1960-tól a Rochester Egyetemen kezdtem meg tanulmányaimat, kiváló történészek és klasszikus korrall foglalkozó professzoraim voltak. Ugyanakkor részidős munkát kaptam a helyi könyvtárban. Az igazgató biztatott, hogy tanulmányaimat a könyvtári szakon folytassam.

És történészt?

A neves Indiana Universityre kerültem, ahol már jövődől feleségem a testnevelési tanszéken tanított. Rövidesen megismertem Sinor Dénes (1916–2011) nemzetközileg elismert magyar történészt, aki felkarolt, és serkentett a könyvtár-történelem szak tanulására. Akkor ő volt az Ural-Altáji Tanszék vezető professzora. 1968-ban megbízott a magyar nyelv tanításával. A következő év tavaszán a tanszék megbízást kapott tizenkét fiatal amerikai zene-tanár nyelvi és kulturális előkészítésére, hogy a Kodály módszert tanulja a Liszt Ferenc Zeneakadémián. A magyar nyelv tanítására Sinor professzor engem kért fel, és a nyári időszakban a résztvevők olyan szintet értek el, hogy szeptemberben Budapestre utazhattak. Ez 1969-ben, az akkori politikai környezetben igen jelentős esemény volt.

Milyen könyvtárakban dolgoztál?

1970 őszen kinevezést a Cleveland Városi Könyvtárba, az értékes és nagy szakértelemmel felépített, 220.000 kötettel rendelkező Történelmi Osztály vezetőjeként. 1974-ben neveztek ki a Purdue Egyetem (32 ezer diák) központi gyűjteményének igazgatójává. Ez a könyvtár a humán és a szociológia tárgyak anyagának fejlesztésével volt megbízva, tehát az én szakmai hátterem éppen megfelelő volt annak irányítására. Ez volt az egyetem legnagyobb könyvtára, amit tizenegy tanszék 450 tanára és több ezer diákja vett igénybe.

Honnan jött az ötlet, hogy felmérést az amerikai könyvtárak magyar anyagát?

Néhány hónappal kinevezésem után a Kongresszusi Könyvtár Kelet- és Középeurópai szakértői felkérték intézetünket a magyar és lengyel gyűjtemények leíró felmérésére. Ez egy országos anyaggyűjtésként indult el, amibe a kanadai könyvtárakat is bevontak. Az igazgató a feladat irányításával engem bízott meg, állandó beosztásomból egy időre felmentett, egy lengyelül tudó fiatal diákot részidőben mellém rendelt. A Kongresszusi Könyvtár vezetői a több nyelvvel foglalkozó leíró bibliográfiát a legnagyobb elismeréssel fogadták és a jelentést egy terjedelmes kötetben ki is adták.

Ez a siker a munka folytatására ösztönözött?

Természetesen. Itt még érdemes megemlíteni, hogy kutató munkám során az

NYÁRI MULATSÁGOK A RÉGI VÁSÁRHELYEN - Isten ujjai között -

incunabulával (incunabulum = bölcső, az incunabula kifejezést azokra a könyvekre használják, amelyeket 1501 előtt nyomtattak mozgatható fém betűkkel. – szerk.) kezdve elsősorban nyomtatott kiadványokat kerestem. A Hungarica alatt értendő minden nyomtatott kiadvány, ami a történelmi Magyarországgal foglalkozik, függetlenül attól, hogy hol, mikor vagy milyen nyelven adtak ki, de főként a humán és szociológia tárgykörrel foglalkozik. Az évek folyamán 73 egyetemi, kutató, városi könyvtár és levéltár Hungarica-anyagát vizsgáltam meg.

Milyen eredményt hoztak a kutatásaid?

Az Egyesült Államokban feltárt Hungarica-anyag felbecsülhetetlen. A Corvináktól kezdve szinte minden jelentős kiadvány megtalálható, amiket a könyvtárak az 1890-es évektől kezdődően vásároltak meg. A beszerzés 1950-es években fellendült, mert az európai könyvtárak fölös példányaikat országuk újjáépítése érdekében a nemzetközi könyvpiacra eladták, hiszen a dollár erős volt. A Közép- és Kelet-Európával foglalkozó tanszékek ugyanakkor meg is követelték a helyi könyvtártól a magyar témával foglalkozó anyagok beszerzését is.

Mit szólt a szakma a kutatásaidhoz? Úgy tudom, hogy külföldön is felfigyelték rá. Hol olvashatók a kutatási eredményeid?

A kutatások eredményéről helyi konferenciákon angolul vagy otthoni meghívásra magyarul számoltam be, és rendszeresen adtam ki mindkét nyelven. 1985-ben például Budapesten a Széchényi Könyvtárban megrendezett Magyar Könyvtárosok Második Nemzetközi Találkozóján a külföldről meghívott résztvevők közül az első előadónak engem kért fel.

Ha jól tudom, Amerikában több neves óhazai személlyel ismerkedtél meg.

Rendszeresen részt vettem magyar témával foglalkozó előadásokon. Így 1966-ban egy nemzetközi konferenciát rendeztek az „Új gazdasági mechanizmus” tárgyában. A hazaiak közül előadott Ránki György (1930–1988) történész, egyetemi tanár. Őt 1981-ben egyetemünk meghívta állandó tanárnak. Vele haláláig kapcsolatban voltam. 1970 tavaszán egy szerény megjelenésű magyar nyelvész jött be az órára, aki Lőrincze Lajosként (1915–1993) mutatkozott be. Néhány hónappal később Lajos bácsi meghívott az Első Magyar Anyanyelvi Konferenciára, és felkért egy előadás megtartására Debrecenben. Azt követően, minden bizonnyal az ő fejbólintására, az évek folyamán egy egész sor meghívást kaptam hazai konferenciákra. Érdekességként említem meg, hogy 1971-ben Antal Imre is a városban járt egy magyar társulattal, mint egyfajta „konferáns” szerepelt. Jó volt találkozni vele ismét annyi év után.

Említenél néhány Észak-Amerikában élő vásárhelyit, akivel kapcsolatban állsz.

Az Egyesült Államokban és Kanadában mintegy 25 vásárhelyi telepedett le, mindegyik diplomás és nagyon sikeres. Velük elsősorban Ella nőverem tartotta a kapcsolatot és két alkalommal gyűjtött adományt a Bethlen Gimnázium egykori diákjai között, az iskola épületének fenntartására. Sajnálatos módon „elhulltanak legjobbjaink a hosszú harc alatt”. Napjainkban Franki Erzsébet orvossal, Steidl Margit volt egyetemi tanárral, és fivérével, a zongoraművész Miklóssal, valamint Lázár Lajos közgazdászsal tartom időnként a kapcsolatot.

Mikor jártál utoljára Vásárhelyen?

Szinte minden évben hazamentem, amikor tehettem. Legutóbb 2010-ben voltam otthon, amikor a Bethlen Gimnáziumban az általam szervezett ünnepélyes Balogh Imsi-emléktábla avatást levezettem.

Ha jól tudom, lelkipásztori munkádat sohasem adtad fel.

Az első években kizárólag magyar nyelven prédikáltam, de amint az angol készségem gyarapodott, kétnyelvű magyar egyházaknál is szolgáltam. Mindent beszámítva 1957 és 1996 között 31 magyar vagy kétnyelvű egyháza hívta meg. Sajnos ezek jelentős része ma már bezárt. Ugyanakkor 1964 után egyre több amerikai protestáns gyülekezet keresett fel, és az évek folyamán 62 angol nyelvű egyház hívott meg beszélgető vagy helyettesítő lelkésznek.

A 30-as évek végén gyönyörű nyári napokon a vásárhelyiek, fiatalok, pihenni vágyó polgárok egyaránt szívesen mentek ki az „Élő-Tiszára”.

Nem volt ott „vendéglátó egység”, víkendház, de még egy vityilló sem, csak a ragyogó élő víz, a sárga fővény, s az ártéri erdő hűvöse – ágai között pásztázó fénysugaraival.

Biciklivel, lovas kocsival, fiákerrel, gyalog, ki mivel tudott, azzal haladt a csalogató víz felé. Én testvéreimmel nem egyszer gyalog indultam neki Újvárosról: a malomnál át a vasút alatt a Tóaljra, majd az Oldalkocsártól az árvízi fal mellett a hosszú Zrínyi utcán a töltésig. Innen mindig akadt lovas kocsis, aki szívesen fölvelt bennünket a bakjára meg a saroglyába. Ha nem így történt, tovább gyalogoltunk. Két oldalt az út szélén mezei virágok tömege: színei odavonzottak. Füzerek kerültek a nyakunkba, karunkra. Papsajtocskát rágtunk, „olajbogyt”, melynek fanyar-édeskés íze – különösen, ha megpuhult – szétomlott a szánkban.

A hangyabolyoknál megálltunk. Néztük a szorgoskodó, bábokat cipelő kis bogarakat, mennyire céltudatosan egymás után biztos irányban mennek.

A pacsirta énekét elbűvölve figyeltük hanyatt fekvé a fűben. Hol lehet? Csöndre intettük egymást... S végre: egy picinyke fekete pontnál állapodott meg a szemünk. A hosszan tartó gyönyörű éneket a napfényben hunyorogva hallgattuk.

Igaza van Petőfinék: a pacsirta „emelkedik fölfelé dalán, mint fonálán a pók”. Ereszkedett – emelkedett láthatatlan fonálán, s minket is elbűvölt, átvettük a boldogságát. Énekeltek, ha ujjunkra szállt egy-egy katicabogárka. Egyet az unokatestvérem hajárolt vettem le: pici sárga, olajos foltot hagyott az ujjamon. Sajátságos szagát most is meg tudnám különböztetni egyéb illatoktól.

„Szállj el, szállj el, katica bogárka, jönnék a törökök, s fejszével-baltával mindjárt agyonvágna.”

S örültem, ha elszállt.

Az út szélén pangó vizekben ebihalakat figyeltünk. A hídlásoknál a fiúk az út alá néztek, s piócákat fogtak. Ijesztgették a lányokat.

Már a töltést is elhagytuk. Az ártéren pici békák ugráltak a kocsinyomok között, mint formás, kicsi ékszerek pattogtak előttünk. Sokszor ráugrottak meztelen lábunkra, sót: akarattal tartottuk eléjük, mert élveztük puha-hideg kis testük érintését. Mint ahogy élveztük a partra érve a fővény forró-hús homokját.

A Szeged felé húzó fehér hajók, az akkor még menetrendszerű járatok látványának különös élvezetéért már érdemes volt kijönni ide.

Az apró, majd növekvő hullámok elé mentünk, s a hullámverte csapkolódás a vízben nem mindennapi élvezetet jelentett. Nagyobb gyerekek beljebb is mentek, vállalták, hogy a hajók előidézte hullámok a fejük fölé csapkodnak.

Engem ezek a hullámok egyszer elsodortak; a kemény sárga homokfővenyt már hiába kerestem. Azon kaptam magam, hogy mocsaras, süllyedő talaj van a talpam alatt, s hogy nem tudok kimenni a partra. Addig-addig vonszolódtam, hogy holmi vízi növényekbe, gyökerekbe kapaszkodva közeledtem az erdő felé. Arra még emlékszem, hogy forróság volt, dőlt rólam az izzadság, döngtek a fekete-sárga bogarak a fejem körül. Csöndesség volt, senkit sem láttam, a csalánonos át fekete pocssárral fedve... biztosan vagy elaléltam a fáradtságtól, szomjúságtól. Többre nem emlékszem.

Vajon meddig tarthatott ez az állapot, mikor vettem észre? Este eszméltem föl. Ismerős arcok vetek körül: Szabóné Judit néni, kedves elsőosztályos tanítóm, a férje, az állatorvos, édesanyám, akiért üzentek, jöjjön értem.

Bizonyára sok élvezetes délutánt vagy órát töltöttünk még az atkai Tiszán, de ennek az egynek az emléke ma is kitörölhetetlenül él bennem.

A magas túlpart árnyaival, kúszo növényeivel, áthatolhatatlan, buja zöld árnyalataival erősen vonzott.

Később – hazalátogatva – megtudtam, hogy dr. Sterbetz ornitológus, elhivatott, aktív természetbarát egy kirándulásra hív Atka-szigetre. Lúdvárnál volt a találkozó délután.

SAMU KATALIN EMLÉKEZETE

A Magyar Kultúra Napjához kapcsolódva, a szobrászművész halálának első évfordulóján szakmai és személyes tiszteletadással idézték föl emlékét a Németh László Városi Könyvtárban, melyből Sonkoly Ágnes megható gondolataival ismerkedhetünk meg.

Samu Katalinra emlékezve, szakmai munkásságát dr. Nagy Imre igazgató úr foglalta össze Önöknek, a kortárs művész kollegákhoz fűződő kapcsolatát és barátságait, pedig Fülöp Erzsébet és édesapám, Sonkoly Tibor.

Magam pedig arra vállalkoztam, hogy a személyiségét idézzem meg.

Samu Katalin rusztikus szemlélete egyéniségéből adódott.

A vásárhelyiség megtestesítője, melyet oly sokszor emlegetünk és keresünk manapság.

Azt a fajta rácsodálkozó, lényeglátó, gyermeki őszinteséget képviselte, mely kortalanná tette egész lényét.

Tiszta kék szemei és huncut mosolya mindnyájunkban élni fog örökké, akik ismerhettük Öt.

Történetei olyan világot idéztek meg Vásárhely pezsgő művészeti életéről, melyre ma csak vágyakozva gondolhatunk.

A 60-as évek művészgenerációinak társadalmi élete magával ragadta a város lakóit is.

Gyermekkorom emlékeiben él Fejér Csaba, Szalai Ferenc, Fodor József, Csikós András, Kajári Gyula, Németh József és a fiatalabb generáció közösségi, egymás személyére igényt tartó programjaik, melyeknek sok esetben a szüleim kapcsán, igen szerencsés módon, részévé váltam.

Kati néni, mint egy jó kotlós anyó gondoskodott arról az összejöveteleiken, hogy a szűkös időkben is kerüljön valami finomság az asztalra. És amikor a nyúl paprikással, a kakaspörkölttel vagy a számomra rémes emlékeket idéző kecsketejből készült madártejjel érkezett, elfelejtődött az a rosszallás is, hogy művész létére miért foglalkozik és biztosítja magának a megélhetést, a származásából adódóan természetesnek tartott, állattartással.

Végeláthatatlan szakmai viták, nótás-táncos multságok követték a falatozásokat.

Mély nyomot hagyott így életemben Samu Katalin, már egészen kis gyermekkoromban.

„VETKÖZZÉTEK LE AZ Ó EMBERT ÉS ÖLTÖZZÉTEK FEL AZ ÚJAT, A KRISZTUST”

Ef. 4:20-26

SAMU KATALIN: ANYA GYERMEKÉVEL

állított elénk, mely útról nem szabad igaz vásárhelyiként letérnünk. Hogy Kő Pál szavait idézzem:...

**„volt ereje és mersze a hagyományt folytatni,
a tradíciót, ami megtart egy szakmát,
de képes megtartani magát a nemzetet is”.**

Sonkoly Ágnes

Itt csónakba szálltunk, s szembe találtam magam egy igazi csöndes, madárlakta helyvel. Nagyokat lépdeltünk a süppedő-százraz növénytelevényben. Till Aranka elárulta nekünk, hogy a tudós Sterbetz egy maga ácsolta-festette táblát vert be itt a talajba: „Természetvédelmi terület! Vigyázz, csöndben mozogj!”

Őnélküle vajon mi lett volna azóta a sok kis madárral, amelyek csakis itt, a Tiszának ebben az árterületi zónájában szaporodhattak s élhettek?

Csöndes alkonyokon szedelődzködött a nép, s indultak haza. Az út puha, meleg porában nagyokat puffogott mezítlábunk. A fecskék csattogtak körülöttünk: a fehér-fekete cikázásokra emlékszem, ahogyan a kocsíút szélességét betöltve trappoltunk hazafelé, s a nyílsebesen közöttünk – fejünk fölött elhúzó fecskék finom kis hangja töltötte be a levegőt.

Hol vagytok ti alkonyati fecskerajok?

Játékos cikkánásaitokkal örömmel kapdostatok a szűnyogokra.

Hova lettetek Vásárhely tanyáinak, istállóinak gerenda-szögleteiből, eresz-aljaiból? Ti szorgos kis pocsárból építkező, körülöttünk élő madárlakók: kire hagytátok pompás fészkeiteket? A meleg földetől hazatérő emberek most nem hallják nyugalmat fújó pittyegéseiteket elalvás előtt.

Hiányoztok. Hiányoztok Ti is.

Dratsay Zsigmondné

CSETE GYÖRGY

A SZERETET TEREI

Születésnap beszégetés Csete György építőművésszel

Sok építész maga tervezte csodaházban él. Csete György nem, egyszerű lakás, ahol vár, és a gyorsan lepergő évtizedeket idézzük. Zsúfolt könyvfalak a kis szobában, képek, lemezek; az asztalon új rajzok, kézzel írt levelek, és új kötete: borítóján merészen égbe törő tornyokkal.

szok; óriási páncélos csata zajlott az Alföldön. Édesapám evangélikus volt, és büszkén is vallotta. Városi tisztviselő, számszaki emberként dolgozott. Szorgalmas, derék, magas ember, jó beszédű férfi. Mint ilyen, hozzá illő, szép asszonyt választott magának, akit Korsós Tóth Irén néven ismernek arrafelé. Ő református volt, gyönyörű templomot emeltek, ami a Nagybányán ma is láthatóan a stílusában épült. Magas koronaakácok voltak a házunk előtt, ebből nyílt sövény, ez volt anyám örökségül kapott háza. Ha Szentesen megyek át, néha a szomszédunkba, Szőke Feriékhez is beköszönök, mert tudom, a világ legjobb kocsonyáját ott lehet enni... Ketten vagyunk testvérek, gyakran látogatom dr. Csete Attila sebész főorvost, akinek áldották a nevét a betegek, mert jószívű és áldozatos ember.

befogadják. Elmentünk, fel is vettek a sok segítő kéznek köszönhetően, és tanulhattam.

- Milyen volt a Debreceni Református Kollégium?

- Nagyszerű, magas színvonalú. Én a IV. A. osztályba jártam, a reálba. Szeretetteljes szellemű iskola volt, a tanárok is mind ilyenek. Egyik-másik később egyetemi oktató lett a városban. Tanítottak hétköznap, szombaton és vasárnap prédikáltak a kéttornyú Nagytemplomban. 1956-ig odajártam, a Rákosi rendszer tombolása közepette végeztem tanulmányaimat, és még abban az évben fölkerültem Budapestre, a Műegyetemre. Debrecenben hárman voltunk evangélikusok: Bánhidya Kálmán, akinek Németországba kellett mennie, Vladár Tibor, hála Istennek még él... Szoktunk találkozni, megvacsorázunk, beszélgetünk. Volt egy indulónk, amit mindig elénekelünk az érettségi óra, két református zsoltár vagy dicséret. Az egyik: „Ó, Sion, ébredj, töltsd be küldetésed, mondd a világnak, hajnalod közel”; a másik: „Fel barátim, drága Jézus zászlaja alatt”, ez a fontosabb. Kamaszok voltunk, ordítva énekeltek, mert szerettünk hangosak lenni.

- Hogyan került kapcsolatba az organikus építészettel?

- Tanáraink gyakran elmondták, szigorú foglalkozásokat válasszatok, ne humán értelmiségi legyen belőletek. Padtársam, Daróczy Zoltán európai hírű matematikus lett, Vladár Tibor elektromérnök, én meg építésznek mentem. A Műegyetem két tanárára nagy szeretettel emlékszem, dr. Pogány Frigyesre, aki nagy

„Az építészet lényege: a szeretet”

– mondta egy régebbi találkozáskor. Azért emel hajlékot, az ember, hogy megvédje magát és családját, biztonságban éljen. Nincs nagyobb dolog, mint formálni a szeretet tereit, legyen az lakóház vagy templom. Mintha imára kulcsolt kezét idéznének templomai. De képzelhetjük Istennél zörgető kéznek, a Biblia egy-egy megelevenedő részének is. Szelíd szépséggel hirdetik a mester üzenetét.

A közelgő 75. születésnap kapcsán először édesanyjáról kérdeztem a délelőtti csendben. Örömeiről és terveiről.

- Boldog gyerekkorom volt – kezdi az emlékezést -, egészen 1944. október 6-ig. Akkor megszűnt, mintha elvágták volna. Szülővárosomhoz, Szenteszhez közeledtek az oro-

- Merre vitt életútja?

- A szentesi kubikos városban volt néhány ember, aki gyakran felkereste édesapámat, és mindig megnyílt a pénztárcája. Pár pengő adott a szegényeknek, hogy segítse őket; barátai el is nevezték úri kommunistának. Csakhamar úri bitang lett belőle, mert a rongyos gárdában harcolt, akik legelőször foglalták el Kárpátalját. Ezért 1945 után nem járt jutalom, hanem népbírósi per. A szegedi híres Csillag börtönben egy évet húzott le! Elérkezett 1952, befejeztem az általános iskolámat, kitüntettek kiváló előmenetelemért. És akkor becsapott a bomba: sehová nem vettek föl. Volt egy öreg pap barátunk, Kanász-Nagy József, ha valahányszor a Szedes temetőben elmegyek egy obeliszk előtt, látom, ott pihen, és szál virágot mindig leteszek a lábához. Ő mondta, vigyék el Debrecenbe, a kollégiumba, hátha ott

Fotó: Fuchs

MŰTEREMHÁZAK MÁRTÉLY SZÍVÉBEN

formátumú professzor volt, és népnevelő is. Megint egy dolgot mondanék: a szeretet. Ez a lényeg. Ha ezt megérezed, s ő maga is olyan, az kiül az arcára. Nem is szeretnék a bolsevisták. Úgy végezte, hogy a szobájába más ült be, neki kitétek egy széket a folyosóra, ha néha bejön, le tudjon ülni valahová. Mikor végeztem, egy kis irodába kerültem, amely a hazai érc- és ásványbányáknak volt a tervező részlege a Dandár utcában. Kálmán László építészmérnök vezette, és megint csak az előbbi mondanám: a szeretet. Zsidó ember volt, és egy csomó zsidó származású öreg és elesett építész vett maga mellé. Így terveztünk, mértünk, együtt egy kedves közösségben.

- Jártá az országot?

- Zebegénytől Recskig mindenhol megfordultunk. Ezek az autóutak mindig azzal végződtek, hogy a környéket próbáltam bejárni és megismerni. Ezek a helyek sokszor szíven ütöttek. A Kálvária dombok tetején ott vannak a magányos oszlopok, legfelül meg a kereszt Krisztussal, jellegzetes példái a magyar népi építészetnek. Népit mondok, mert ezek alatt ott van az apró falu, tornácos, árkádós házakkal. És engem ezek befolyásoltak a későbbiekben; párhuzamosan a műépítészetben is volt egy-két mester, aki hatott rám. Le Corbusier kis könyvéből azt is megtudtam, hogy részt vett egy dunai úton, s többek között az Esztergom alatti szakasznál is elhajózott, erről egyszerű vázlatot készítet. Azt írja: azok az emberi, nemes arányok, amik az emberi test méreteiből következnek, ott vannak a paraszti népi építészetben is, a legendás 2,26-os méret. Ha magasra állsz, és fölnyújtod a kezdetet, az ujjad begye éppen eléri a mestergerenda alját. Ez föllelhető nálunk, de Dániában is ezeket az arányokat találtam.

- Nagyon szépek Mártély határában lévő kis műteremházai.

- Mi nem nyaralni megyünk oda, hanem feleséggel együtt dolgozni. Legelőször vettünk egy tanyát, de azt háromszor kirabolták, mindezt még a fületlen lábast is elvitték. Ebből következett, ha legközelebb ott kapnak bennünket, akkor mi azt élve nem úszuk meg. Később két kis házat tudtunk építeni, ott rendezkedtünk be végleges munkára.

- Meddig dolgozott Ópusztaszeren?

- A munkát egy pályázaton nyertem 1991-ben. Nyolc évig tartott, addig ott dolgoztam minden nap. Csináltunk Dulánszky Jenő statikusmérnök barátommal egy erdőmúzeumot. A nagy alapterületet elosztottam tízzel, kis házakat terveztem egyenként, és így raktam össze. Hozzájuk hasonló apró, fedett hidakkal vannak összekötve, így tudunk átmenni az egyik kupolából a másikba. Eszembe jutott Szent István rendelkezése, hogy 10 falu építsen egy templomot. Én is építettem 10 kupolácska után egy templomot. Ökumenikus, előtte van egy külső oltár, a szertartáshoz szükséges tárgyakat le lehet tenni, terítőt ráteríteni. Ezeket mindig Ildikó készíti, nagyon szépen! Minden évben van egy nagy közös szertartás; a nép pedig elnevezte az egészet „Jurtafalunak”.

- Mint istenes ember, hogyan lép templomaiba?

- Én nem úgy vagyok hívő, és a legtöbb férfiember sem, hogy reggeltől estig imádkozik. De igyekszem. Igyekszem a hitemhez szükséges előírásokat betartani. Hogy így élek-e, az nem valószínű, de megpróbálom, ahogy a többiek. Másik nap jobb lenni, mint amilyen tegnap voltam. És hát szolgálat egész életemben!

- Hogyan született az 1956-os forradalomnak emléket állító kápolnája?

- Minden évben, október 23-án nekem van egy fontos teendőm: elmegyek a Corvin közbe, hogy részt vegyek az ünnepségen. Azt is fontosnak tartottam, hogy ezekre a megemlékezésekre nagyobbik fiamat, Csete Örsöt elvigyem magammal. És jól tettem, mert fölfigyelt az összegyűlt emberekre, megismerte őket, és ma is aktív kapcsolatban van velük. Készített 1956-ról egy riportkötetet, szöveggel, fotókkal, amelyik nemcsak magyarul, de angolul, lengyelül, japánul is megjelent. Kiállításain ismerkedtem meg Wittner Máriával és a Pongrátz testvérekkel. Gergely egyik barátjának az ötlete volt, hogy Kiskunmajsán kellene a múzeum mellé egy kápolnát emelni a meghaltak emlékére. Az összes kivégzett neve ott van a falon hosszúkás táblácskán. Nemcsak a név, de az év és a hónap, a nap, az óra és a perc is oda van írva!

- Nagyon szép könyv jelent meg életművéről.

- Egy könyvem már megjelent a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. Ezt a másodikat is így terveztem, egy nagy alakú kiadványt. Az alaptól kértem 4 millió forintot, de csak egyet kaptam. Fiam, Örs, akkor az Apáczai alapítvány irodaigazgatója volt, az ő segítségével, és a család összefogásával jelent meg végül is a kötet. Két részből áll, az elsőt én írtam magamról, és Dulánszky Jenőről, akivel a 2000. évig szimbiozisban együtt dolgoztam. Együtt csináltuk az összes fontosabb munkánkat. Őt nem statikusként tartom számon, aki szolgálai módon kiszámolja a szükséges adatokat, hanem mint alkotó elmét. Nagyszerű társat. Akivel kevés vitánk volt, csak annyi, mint katolikus feleséggel, amennyi egy asszony és férfi között mindenütt van.

- Közelgő születésnapján, hogyan tekint vissza az életére?

- Nagyszerű munkákkal látott el a Jóisten. És még most is vannak gondolataim, terveim, folytatódik minden. Az evangélikus Sin Rózsikának szeretnék építeni Orosházán egy kenyér-kápolnát. Ott sütik a kenyeret, a kiflit, unokatestvérem, Rózsika áll a pult mögött, és kedvesen kínálja finom portékáját. Sarokház lesz, a földszinten, pont a sarkán lehet majd bemenni. Legyen a nagytemplom közelében egy ilyen hófehér imaház! A kenyérről tele lesz jóakarató emberekkel. És abban is reménykedem, ha az országban egész sor ilyen kápolna épül majd, az emberek kedvet kapnak ahhoz, hogy szépséget és gyógyítást a világot.

Fenyvesi Félix Lajos
(A Kápolna fotója Csete György gyűjteménye)

KÁPOLNA KISKUNMAJSÁN

„Erdő és ember” kiállításegyüttes. Az *Erdő temploma* és az ahhoz szervesen kapcsolódó tizenkét kupolás pavilon együtt alkotják a kiállításegyüttest. Az épületek ősi magyar technikával, hajlított szerkezettel épült hajlékok. A templomot honfoglalás kori magyar és szkíta szimbólumok díszítik. A zászlók Árpád korát idézik. Tervezték: Csete György és Dulánszky Jenő építészek, a zászlókat és oltárterítőket Csete Ildikó iparművész készítette, a díszítéseket Nagy István népművész faragta. Fotó: Gaál Györgyi.

